

„Studia Pastoralne” 2025, nr 21, s. 13–47

Ks. Henryk Olszar

Uniwersytet Śląski w Katowicach

ORCID: 0000 0002 1585 4637

WYKŁADOWCY TEOLOGII PRAKTYCZNEJ W KATOWICKIM ŚRODOWISKU NAUKOWYM (DO POWSTANIA WYDZIAŁU TEOLOGICZNEGO UNIwersYTETU ŚLĄSKIEGO)

*LECTURES OF PRACTICAL THEOLOGY IN THE KATOWICE
SCIENTIFIC COMMUNITY (TO THE ESTABLISHMENT OF THE
FACULTY OF THEOLOGY OF THE UNIVERSITY OF SILESIA)*

ABSTRACT:

The intellectual formation of future pastors should be at a high substantive level, which also depends on lecturers of broadly understood pastoral didactics in the field of pastoral theology, liturgy and church music, homiletics, catechetics and pedagogy, pastoral care of families, pastoral psychology and pastoral medicine, who have their own methodological apparatus. Pastoral theology, as a scientific discipline, appeared only in modern times. It is not just a set of indications, experiences and methods. It's a scientific reflection on the daily growth of the Church, in the power of the Holy Spirit, in the context of history. It has the status of a full-fledged theological discipline. The article presents the progenitors of Silesian pastoralists and the scientific and practical activities of pastoralist theologians directly related to the diocese and archdiocese of Katowice until the establishment of the Faculty of Theology of the University of Silesia. They made a major contribution to the development of this discipline of theology.

Formacja intelektualna przyszłych duszpasterzy powinna cechować się wysokim poziomem merytorycznym. Liczą na to również wykładowcy szeroko pojętej dydaktyki pastoralnej z zakresu takowej teologii, a także liturgii i muzyki kościelnej, homiletyki, katechetyki i pedagogiki, duszpasterstwa rodzin, psychologii pastoralnej i medycyny duszpasterskiej, posiadający własny aparat metodologiczny. Teologia pastoralna jako dyscyplina naukowa pojawiła się dopiero w nowożytności. Jest ona nie tylko zbiorem wskazań, doświadczeń i metod, ale i naukową refleksją nad codziennym wzrostem Kościoła: w mocy Ducha Świętego i w kontekście historii. Ma status pełnoprawnej dyscypliny teologicznej. W artykule przedstawiono przodków śląskich pastoralistów oraz działalność naukową i praktyczną teologów pastoralnych związaną bezpośrednio z diecezją i archidiecezją katowicką do momentu powstania Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego. Wnieśli oni ogromny wkład w rozwój tej dyscypliny teologii.

Słowa klucze: duchowieństwo, (archi)diecezja katowicka, teologia pastoralna, liturgika i muzyka kościelna, homiletyka, katechetyka i pedagogika, duszpasterstwo rodzin, psychologia pastoralna i medycyna pastoralna

Keywords: clergy, (arch)diocese of Katowice, pastoral theology, liturgy and church music, homiletics, catechetics and pedagogy, pastoral care of families, pastoral psychology and pastoral medicine

WPROWADZENIE

Kościół przez cały czas uwzględniał i nadal bierze pod uwagę wymóg nieustannego pogłębienia wiedzy teologicznej i innych nauk niezbędnych w pracy duszpasterskiej i katechetycznej duchownych i świeckich teologów. François de Sales, sabaudzki doktor Kościoła i biskup Genewy, wskazywał, że teolog ma wystrzegać się nieuctwa niemal analogicznie do wystrzegania się grzechu. Powinien zdobyć umiejętność dostosowania prawdy ewangelicznej do konkretnych warunków życia, co wymaga przemyślenia, trudu, studium, zwłaszcza w czasach współczesnych, gdyż obecnie ludzie stają wobec Ewangelii z wieloma pytaniami i problemami, odnosząc się do niej z krytycznym sceptycyzmem. Formacja intelektualna przyszłych duszpasterzy powinna cechować się wysokim poziomem merytorycznym, co zależy też od wykładowców szeroko pojętej dydaktyki pastoralnej w zakresie kilku subdyscyplin teologicznych: teologii pastoralnej, liturgiki i muzyki kościelnej, homiletyki, katechetyki i pedagogiki, duszpasterstwa rodzin, psychologii pastoralnej i medycyny pastoralnej. Każda z wymienionych subdyscyplin dotyczy odpowiedniego zakresu działalności praktycznej Kościoła, charakteryzując się własnym sposobem prowadzenia refleksji naukowej i takową metodologią¹.

Teologia pastoralna jako dyscyplina naukowa pojawiła się dopiero w czasach nowożytnych². W znaczeniu węższym jest jedną ze subdyscyplin częściowych teologii pastoralnej, której przedmiot stanowi działalność (samourzeczywistnianie) Kościoła, jako ludu Bożego w świecie, w kontekście historii³. Wiedzę, zdobytą dzięki studium teologii pastoralnej, przyszli duchowni i apostołowie świeccy powinni pogłębiać stopniowo, łącząc ją zawsze z innymi obowiązkami nałożonymi na nich przez formację seminaryjną i *ratio studiorum* Wydziału Teologicznego.

¹ Por. W. Potocki, *Formacja intelektualna w seminarium duchownym*, „Kościół i Prawo” 1 (2023), s. 125; H. Olszar, *Formacja intelektualna kapłanów diecezji katowickiej w Drugiej Rzeczypospolitej*, w: *Teologia w służbie społeczności górnośląskiej*, red. M. Kubista-Wróbel, Katowice 2003, s. 55-78.

² R. Kamiński, *Pastoralna teologia, teologia praktyczna*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 15, red. E. Gigilewicz, Lublin 2011, kol. 5.

³ T. Wielebski, M. Tutak, *Meandry interdyscyplinarności teologii pastoralnej. Przyczynek do dyskusji*, „Teologia Praktyczna” 17 (2016), s. 26-27.

1. PREKURSORY ŚLĄSKICH PASTORALISTÓW

Już po Wielkiej Wojnie docierała na Śląsk sława pioniera teologii pastoralnej – o. Piusa Johanna Bruna Parscha, Morawianina z Neustift (Nové Sady) koło Ołomuńca i kanonika regularnego laterańskiego (CRL), który dostrzegł na bazie doświadczeń duszpasterskich konieczność propagowania liturgicznych źródeł pobożności. Odkrył trzy ważne dla siebie „kwestie”: Biblię, liturgię oraz ich korelację. Owo spostrzeżenie oraz zafascynowanie nauką papieża Piusa X i działalnością ruchu liturgicznego rozwijanego przez Francuza – o. Prospera Guérangera OSB i Belga – o. Lamberta Beauduina OSB⁴ skutkowało propagowaniem przez niego „liturgii ludu” (*Volksliturgie*), a także stworzeniem „wzorcowej parafii” (*eine Mustergemeinde*) przy romańskim kościółku pw. św. Gertrudy w Klosterneuburgu w Dolnej Austrii. Duchowny organizował kursy i tygodnie liturgiczne oraz publikował teksty związane z liturgią. Uwypuklał udział wiernych w obrzędach Kościoła, sprzeciwiając się ich subiektywnej i indywidualistycznej pobożności. Przypominał, że liturgia jest „niezmiennym” skarbcem Kościoła. W konsekwencji przyczynił się do liturgicznej reformy Soboru Watykańskiego II⁵.

Przyszli kapłani diecezji katowickiej zapoznawali się w XX stuleciu z tekstami sługi Bożego ks. Romana Guardiniego, niemieckiego kapłana pochodzenia włoskiego (urodzonego w Weronie), przywódcy ruchu młodzieżowego i odnowy liturgicznej⁶. Po I wojnie światowej został zatrudniony na Wydziale Teologii Katolickiej UW⁷. W swoich dociekaniach podkreślał, że liturgia nie jest środkiem prowadzącym do celu, ale, jako że jej rację stanowi Bóg, sama jest jakby celem. Świadomości chrześcijańskiej przywrócił ks. R. Guardini sens symboli i znaków religijnych, przedmiotów i czynności. Wskazywał, że koniecznym warunkiem dobrego przygotowania się człowieka do mszy św. jest milczenie rozumiane jako ukierunkowanie duszy do Boga. Wiele jego myśli, dotyczących zwłaszcza liturgii, stało się źródłem inspiracji dla Soboru Watykańskiego II. Śląscy duchowni, interesujący się na co dzień liturgią, cenili sobie jego teksty o liturgii, jej duchu i znakach świętych oraz trzytomowe dzieło *Rok Pana*, które znalazło się

⁴ D. Bonnetterre, *Ruch liturgiczny. Od Guérangera przez Beauduina do Bugniniego*, Komorów 2022.

⁵ W. Zyzak, *Parsch Pius CRL*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 14, red. E. Gigilewicz, Lublin 2010, kol. 1375-1376.

⁶ A. Młotek, *Teologia katolicka na Uniwersytecie Wrocławskim ze szczególnym uwzględnieniem teologii moralnej*, Wrocław 1988, s. 37.

⁷ R. Guardini należał jednak do Wydziału Teologii Katolickiej UW ze względów organizacyjnych. 11.04.1923 r. został powołany przez pruskiego ministra kultury Carla Beckera na nowo utworzoną katedrę filozofii religii i katolickiego światopoglądu na prusko-protestanckim Uniwersytecie Fryderyka Wilhelma w Berlinie. Należąc formalnie do Wydziału Teologii Katolickiej UW, miał prowadzić wykłady w Berlinie jako stały profesor gość – por. *Romano Guardini*, w: *Encyklopedia Wrocławia*, red. J. Harasimowicz, Wrocław 2001, s. 246; R. Guardini, *Bóg daleki, Bóg bliski*, tłum. J. Koźbiał, Poznań 1991, s. 11.

praktycznie w ręku każdego z nich⁸. Uczniem ks. R. Guardiniego był sługa Boży – ks. Klemens Andreas Neumann z Tucza koło Wałcza. Włączył się w Nysie do tzw. ruchu młodzieżowego Quickborn⁹, w którym wpływową postacią był ks. R. Guardini. Obaj praktykowali wspólnotową mszę św. z ołtarzem zwróconym ku ludowi. Ksiądz K.A. Neumann uwypuklał zaangażowanie laikatu w Kościele. Corocznie organizował Dni Kultury Chrześcijańskiej (*Christliche Kulturtage*)¹⁰. Echa tych spotkań przenikały również w okresie międzywojennym do wschodnich rejonów Śląska.

Ze środowiska niemieckich teologów pastoralistów należy przywołać znaną księżom diecezji katowickiej postać ks. prof. Franza Xavera Arnolda z Aichelau (część miasta Pfronstetten) w Badonii–Wirtembergii. Był on związany z Uniwersytetem Eberharda Karlsa w Tybindze, gdzie wykładał teologię pastoralną i moralną, etykę społeczną, liturgię i nauczanie religii¹¹. Wniósł istotny wkład w to, aby młoda dyscyplina akademicka, czyli wtedy teologia pastoralna, była z jednej strony ściśle naukowa, a z drugiej terminowa i ożywiona. Jego poglądami inspirował się ks. Franciszek Blachnicki wraz ze środowiskiem swoich studentów w Lublinie, Krakowie i Katowicach. Od ks. F.X. Arnolda przejął „genialny zarys katolickiej teologii praktycznej” oraz dążenie do uchwycenia zasady życia i stawania się Kościoła. W swej twórczości naukowej wzbogacił jego poglądy o personalizm dialogiczny¹².

W gronie kapłanów diecezji śląskiej okresu międzywojennego było 230 duchownych, którzy ukończyli studia teologiczne we Wrocławiu¹³. Tam, na Wydziale Teologii Katolickiej, kilku duchownych popularyzowało, zanim uczynił to ks. R. Guardini, teologię pastoralną, liturgikę i homiletykę. Najdłużej, bo w latach 1865–1899, upowszechniał je ks. prof. Ferdinand Probst, pochodzący z Ehingen an der Donau koło Tybingi znawca liturgii pierwszych wieków chrześcijaństwa, teorii duszpasterstwa i dziejów katechezy¹⁴, a przed nim, bo od 1846 r., ks. dr Franz Pohl, Ślązak z Owczar (Temperlfeld) koło Oławy, były rektor Seminarium Duchownego w Poznaniu (1833–1846) oraz autor *Pastoraltheologie* (1862).

⁸ J. Misurek, *Guardini Romano*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 6, red. J. Walkusz, Lublin 1993, kol. 369-371.

⁹ Sama nazwa wywodzi się z jednego z dialektów i oznacza w języku polskim mniej więcej tyle, co „tryskające źródło”, „krynica”, „zdrój”, „żywe źródło” – por. T. Fitych, *Kluczowe środowisko życia ks. Gerharda Hirschfeldera. Quickborn*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 1 (2011), s. 177-178.

¹⁰ A. Młotek, *Teologia katolicka na Uniwersytecie Wrocławskim...*, s. 64.

¹¹ G. Schneider, *Auf dem Fundament von Dogma und Geschichte: der pastoraltheologische Entwurf Franz Xaver Arnolds (1898–1969)*, Ostfildern 2009.

¹² Por. B. Biela, *Posługa zbawcza Kościoła w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego* [recenzja], „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 36 (2003), s. 564-565.

¹³ Por. F. Andreae, A. Grisebach, *Die Universität zu Breslau*, Berlin 1928, s. 5-39; *Aus dem Leben der Universität Breslau*, Breslau 1936, s. 13.

¹⁴ A. König, *Ferdinand Probst*, w: *Chronik der Königlichen Universität zu Breslau*, Bd. 14 (1900), s. 128-142.

Należy wymienić także propagującego owe dyscypliny, od 1897 r., ks. dr. Arthura Königa z Nysy (Neiße) – dogmatyka i pastoralistę oraz rektora Uniwersytetu Wrocławskiego (1898/1899), a także, od 1920 r., ks. prof. „honorowego” Rudolpha Buchwalda z Ziębic (Münsterberg) na Dolnym Śląsku, związanego z Książco-Biskupim Seminarium Duchownym Diecezji Wrocławskiej w Widnawie (Weidenau, Vidnava) miłośnika liturgii gallikańskiej, jak też „pracowitego profesora” (*fleißiger Professor*) – ks. Franza Schuberta z Bystrej koło Bielska (Bistrai-Bielitz), inicjatora pism „Schlesisches Pastoralblatt” i „Liturgische Zeitschrift” oraz eksperta od homiletyki, liturgiki i hodegetyki, czyli metod wychowania¹⁵.

Do momentu likwidacji Wydziału Teologicznego UJ w Krakowie (1954)¹⁶ studenci teologii z diecezji katowickiej słuchali wykładów (z teologii pastoralnej) ks. prof. dr. hab. Antoniego Bystrzonowskiego, pochodzącego z Sierczy koło Wieliczki, a także (ze sztuki kościelnej i liturgiki) ks. prof. dr. hab. Tadeusza Albina Kruszyńskiego z Dublan (Дубляни) pod Lwowem, jak i, z liturgiki, ks. dr. Michała Kordela z Sidziny koło Jordanowa oraz, z katechetyki i pedagogiki, ks. dr. Józefa Rychlickiego, urodzonego w Bielczy koło Brzeska.

Ks. A. Bystrzonowski był uczniem i następcą (na katedrze uniwersyteckiej) św. Jana Sebastiana Pelczara wywodzącego się z Korczyna na Podkarpaciu. Nauczył on śląskich teologów rozumienia spraw pastoralnych w „duchu szerokiego apostołstwa” oraz „ukochania obowiązków i trudów w służbie Kościoła”¹⁷. Z dobroku ks. T.A. Kruszyńskiego przyszli duchowni z diecezji katowickiej cenili sobie prace dotyczące sztuki wczesnochrześcijańskiej, rodzimej, zarysowanej historii sztuki, wreszcie artykuły o architekturze, malarstwie, rzeźbie i rzemiośle artystycznym (tkaniny i haft) oraz dotyczące świąt Pańskich i liturgicznych, czci świętych i ikonografii¹⁸. W propagowaniu liturgii na Jagiellońskiej Wszechnicy wyróżniał się również ks. M. Kordel, którego „umiłowanym dzieckiem” stało się *Misterium Christi*. Zadanie, jakie postawił on przed tym pismem, było proste: uwrażliwić wiernych na życie eucharystyczne, otworzyć im oczy na rzeczywistość

¹⁵ E. Kleineidam, *Die Katholisch-Theologische Fakultät der Universität Breslau*, Köln 1961, s. 41, 61, 100-101, 138, 146, 152, 162; H. Olszar, *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej (katowickiej) w Drugiej Rzeczypospolitej*, Katowice 2000, s. 237-238; S. Książek, *Wyszkolenie kanoniczne duchowieństwa archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej w latach 1835-1873*, „Roczniki Kanoniczne” 3-4 (1981), s. 159-160.

¹⁶ Decyzją stalinowskiej Rady Ministrów PRL 11.08.1954 r., po ponad 550 latach, Wydział Teologiczny został odłączony od Uniwersytetu Jagiellońskiego i włączony do Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. To oznaczało, że Kraków utracił prawa akademickie w teologii – por. J. Urban, *Starania o powrót Wydziału Teologicznego na Uniwersytet Jagielloński w raportach członków Wydziału do prymasa Polski ks. kard. Stefana Wyszyńskiego*, „Perspektywy Kultury” 1 (2003), s. 191.

¹⁷ Jan Sebastian Pelczar swoją wiedzę zdobywał w rzymskich uczelniach: Collegium Romanorum (dziś Uniwersytet Gregoriański) i Instytucie św. Apolinarego (obecnie Uniwersytet Laterański). Pozostawił nam *Zarys dziejów kaznodziejstwa w Kościele katolickim* (cz. 1-2, 1896) – por. *Pro Memoria III. Profesorowie Uniwersytetu Jagiellońskiego spoczywający na cmentarzach Krakowa 1803-2017*, red. J.W. Tkaczyński, Kraków 2018, s. 43.

¹⁸ *Złota Księga Papieskiej Akademii Teologicznej*, red. S. Piech, Kraków 2000, s. 453-461.

w liturgii obecność Obecnego. Tego podejścia wymagał też od teologów ze Śląska¹⁹. Od cenionego katechety ks. J. Rychlickiego studenci teologii z diecezji katowickiej przejęli system „uczenia się pod kierunkiem”, co oznaczało pracę z uczniem, ale bez jego wyręczania. Ich profesor uważał takie uczenie się za zapobiegawcze, bo nie zajmowano się jedynie treścią nauki, ale skupiono się również na metodach uczenia się tej treści. Z tego powodu stało się konieczne poświęcanie przez katechetę długiego okresu czasu albo nawet większości roku szkolnego na owe podstawy uczenia się. Według niego należało nauczać ucznia szkoły średniej właściwego sposobu myślenia, organizowania i stosowania. Sądził też, że metoda ta bardziej umożliwia wychowankom prezentację swoich wątpliwości, stawianie pytań i wypowiedzenie się. Uważał, iż to rozsądek katechety powinien zdecydować, jakie prądy nowatorskie, pojawiające się w dydaktyce, należy zastosować w katechezie, a które wyeliminować²⁰. Śląscy teologowie zatrudnieni w Krakowie przyczynili się też do udziału bp. Herberta Bednorza w pomnażaniu zasług tamtejszej teologii pastoralnej. Na Wydziale Teologicznym *Alma Mater Jagiellońska*, na apel dziekana ks. prof. dr. hab. Aleksego Klawka, prowadził, począwszy od roku akademickiego 1949/1950, zajęcia z tego przedmiotu w celu podniesienia renomy duchowieństwa diecezji katowickiej. Dojeżdżał z wykładami do Krakowa aż do listopada 1952 r., czyli do wygnania z diecezji katowickiej. Następnie był aktywnym przedstawicielem kleru katowickiego podczas obrad Soboru Watykańskiego II²¹.

Po likwidacji Wydziału Teologicznego w Krakowie wykładowcą w ramach *studium domesticum* śląskich alumnów z teologii pastoralnej i homiletyki został ks. dr. Julian Groblicki z Bieżanowa (Kraków), związany z krakowskim Archidiecezjalnym Seminarium Duchownym²². Wiedzę liturgiczną przyswajali oni także dzięki wykładom o. dr. Jana Kantego Wierusza-Kowalskiego OSB²³ zaangażowanego w odnowę życia liturgicznego. Wówczas kierownictwo seminarium zorganizowało dla nich szereg ćwiczeń, m.in. z fonetyki pastoralnej (z udziałem ks. Stanisława Wilczewskiego), homiletyki (prezentowane przez ks. Stanisława Maślińskiego, ks. Wilhelma Szymbora CM, ks. dr. Józefa Barona CM, ks. dr. Rafała Markitona CM i ks. dr. Jerzego Strobę), z szafarstwa sakramentów świętych, rubryk i ceremonii kościelnych (wyjaśnianych przez ks. S. Maślińskiego,

¹⁹ Tamże, s. 497-503.

²⁰ P. Jaworski, *Księżda Józefa Rychlickiego z Bielczy koncepcja uczenia się pod kierunkiem*, „Resovia Sacra” 28 (2021), s. 183.

²¹ Bednorz Herbert, w: *Słownik biograficzny duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej 1922–2008*, red. J. Myszor, Katowice 2009, s. 18; T. Czakański, *Początki i rozwój formacji pastoralnej alumnów diecezji katowickiej*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, red. J. Kupny, Katowice 2004, s. 269.

²² K.R. Prokop, *Biskupi Kościoła katolickiego w III Rzeczypospolitej. Leksykon biograficzny*, Kraków 1998, s. 187.

²³ Po opuszczeniu zakonu benedyktyńskiego pracownik Urzędu do Spraw Wyznań, autor prac o chrześcijaństwie pisanych z perspektywy ideologii marksistowskiej – por. D. Zamiatała, *Zakony męskie w polityce władz komunistycznych w Polsce w latach 1945–1989*, Łomianki 2011, s. 52.

ks. W. Szybora CM, ks. dr. J. Barona CM, ks. dr. Józefa Weissmanna CM, ks. dr. hab. Romualda Raka, prof. KUL, ks. Franciszka Żebroka i ks. dr. Karola Rzychonia CM), ze śpiewu gregoriańskiego (ćwiczonego z alumnami przez ks. Kazimierza Matuszaka SDB), muzyki kościelnej (pod kierunkiem ks. dr. Jana Mazerskiego SDB, ks. dr. J. Weissmanna CM i ks. F. Żebroka) oraz pedagogiki i katechetyki (ze wsparciem ze strony ks. S. Maślińskiego). Do tego dochodziły prelekcje z medycyny pastoralnej i podstaw higieny życia codziennego w stosunku do duszpasterstwa i parafii, przygotowane przez dr. Pawła Orszuloka, dr. Michała Kołoczka, dr. Stanisława Kownackiego, o. Karola Wojciecha Meissnera OSB, dr. Edwarda Józefowicza, ks. prof. dr. hab. Krzysztofa Szczygła i dr. Antoniego Ligęzę, jak również z medycyny sądowej, zaaranżowane przez prof. dr. hab. Leona Wachholza, oraz na temat odrębności pastoralnych diecezji katowickiej, wygłoszone przez ks. S. Maślińskiego²⁴.

W 2. połowie XX w. wysyłani do Lublina na studia z teologii pastoralnej kapłani (archi)diecezji katowickiej zapoznawali się z myślą ks. prof. dr. hab. Ryszarda Kamińskiego, pochodzącego z Serpelic nad Bugiem. To on zainspirował ich na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim do zwrócenia uwagi na nowe trendy w tej dziedzinie wiedzy. Prowadził studium w czterech kierunkach związanych z teologią pastoralną oraz z jej normatywnym i praktycznym charakterem; z duszpasterstwem zwyczajnym i nadzwyczajnym rozumianym jako specjalne i specjalistyczne; z parafią i diecezją jako miejscami realizacji duszpasterstwa; z metodologią teologii pastoralnej oraz drogami jej rozwoju merytorycznego i metodologicznego. Studenci czerpali z jego dopracowania i upowszechnienia paradygmatu analizy teologiczno-pastoralnej, a także z ukazania specyfiki tej dyscypliny jako nauki normatywnej i praktycznej, odwołującej się do dwóch źródeł: Objawienia Bożego i Magisterium Kościoła oraz do doświadczenia osób i wspólnot religijnych²⁵.

Ponadto w lubelskiej szkole teologii pastoralnej znaleźli się w 2. połowie XX w.: ks. Adam Ludwik Szafrąński z Nowego Sącza, ks. Jan Majka z Suchozowia koło Tarnobrzega, ks. Władysław Piwowarski z Mokrzyk koło Brzeska, ks. Wacław Schenk z Gliwic, ks. Wojciech Danielski z Milanówka pod Warszawą i bp Kazimierz Ryczan z Żurawicy koło Przemyśla. Z jej dorobku korzystali też duchowni i świeccy z terenu (archi)diecezji katowickiej.

Ks. prof. dr. hab. A.L. Szafrąński był naukowcem, którego liturgika stała się przykładem integralnego traktowania całej teologii. Pojęciem podstawowym w jego badaniach był filozoficzny termin: partycypacja, zastosowany przez niego

²⁴ Por. T. Czakański, *Formacja intelektualna i działalność naukowa w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w latach 1924–2004*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, s. 179, 193–201; F. Żebrok, *Dzieje Śląskiego Seminarium Duchownego*, „Nasza Przeszłość” 44 (1975), s. 106.

²⁵ Por. D. Lipiec, *Kamiński Ryszard Jan*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 1, red. E. Gigilewicz i in., Lublin 2018, s. 453–454; *W trosce o teologię pastoralną i duszpasterstwo*, red. W. Śmigiel, M. Fijałkowski, Lublin 2013.

w opisie teologicznym, a przydatny uczoneму w zdefiniowaniu charakteru sakramentalnego związanego z następującymi sakramentami: chrztem, bierzowaniem i kapłaństwem. W teologii była to jedna z niewielu prób wyjaśnienia tego zagadnienia. Ks. A.L. Szafrąński uważał, iż „charakter sakramentalny”, otrzymany w sakramencie chrztu, pozwala wierzącemu uczestniczyć w kulcie chrześcijańskim i celebrować liturgię. Bazą dla swoich wywodów uczynił solidne podstawy dogmatyczne oraz związał celebrację liturgiczną z życiem chrześcijańskim i Misterium Jezusa Chrystusa²⁶.

Interdyscyplinarne badania ks. prof. dr. hab. J. Majki obejmowały również socjologię pastoralną, w której analizował model kapłana–duszpasterza i jego przemiany, a w latach 80. XX w. badał parafię pod kątem środowiska wychowania moralnego i kulturowego²⁷. Ks. prof. dr. hab. W. Piwowski i biskup kielecki prof. dr. hab. K. Ryczan koncentrowali swoją uwagę wokół socjologii religii, katolickiej nauki społecznej i teologii pastoralnej. Ks. W. Piwowski w badaniach nad metodologią teologii pastoralnej poszukiwał – adekwatnej do współczesności – koncepcji jej przedmiotu, metod i zakresu badawczego. W paradygmacie badań przyjmował schemat sylogizmu praktycznego autorstwa ks. prof. Graziosa Cerianiego, włoskiego teologa i filozofa, gdzie przesłanką większą stały się zasady wynikające z Objawienia, mniejszą dane z badań rzeczywistości społecznej, a wnioskiem aktualna zasada teologiczna. Teologię pastoralną ks. W. Piwowski pojmował jako naukę zmierzającą – przy pomocy teologiczno-socjologicznej analizy sytuacji Kościoła – do wypracowania aktualnych modeli teologicznych oraz odpowiadających im imperatywów i programów działania, według których Kościół w konkretnej sytuacji wypełniał posłannictwo zbawcze. W refleksji pastoralnej poruszał tematy związane z modelem Kościoła, parafii, duszpasterstwa, kapłana i laikatu. W związku z pluralizmem, funkcjonalną dyferencjacją społeczeństwa oraz zjawiskiem selektywności i indywidualizacji religijności uważał, że model Kościoła ludowego (*Ecclesia populi*) musi przeobrazić się w model Kościoła wspólnotowego (*communitas Ecclesiae*). W swoich opisach uwypuklał znaczenie małych grup i wspólnot religijnych oraz postulował formowanie parafii jako wspólnoty wspólnot (*communitas communitatum*). Do głównych zadań duszpasterstwa zaliczał: przekazywanie wiedzy religijnej, uświadamianie w zakresie moralności, kształtowanie dojrzałych motywacji religijnych, pobudzanie aktywności laikatu. Jako podstawę autorytetu duchownych wskazywał ich świętość, wiedzę i doświadczenie. Podkreślał potrzebę pogłębienia funkcji profetycznej, inicjatywy, odpowiedzialności i zaangażowania ewangelizacyjnego²⁸. Biskup K. Ryczan, ulegając naukowemu wpływom ks. W. Piwowarskiego i ks.

²⁶ Z. Głowacki, *Wkład ks. prof. Adama Ludwika Szafrąńskiego w rozwój teologii liturgii*, Lublin 2015.

²⁷ J. Mariański, *Majka Józef*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 11, red. E. Ziemann, Lublin 2006, kol. 848-849.

²⁸ K. Świąś, *Piwowski Władysław*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 15, kol. 774-776.

J. Majki, stworzył na podstawie swoich badań naukowych wyjątkową typologię religijności, wyróżniając konformistów – pogłębionych i tradycyjnych, selektywnych – świadomych i zaniedbanych, obojętnych religijnie i niewierzących²⁹.

Ks. dr hab. Wacław Schenk, prof. KUL, był propagatorem ruchu liturgicznego w ramach lubelskiego Instytutu Teologii Pastoralnej. W 1951 r. wystosował memoriał do abp. Stefana Wyszyńskiego, prymasa Polski, w którym uwydatniał potrzebę odnowy liturgii. Organizował zjazdy i sympozja dla duchownych, na których rozpowszechniał jej postulaty oraz kursy. Ich celem było przygotowanie do przyjęcia nowych ksiąg liturgicznych. Wystąpił z potrzebą sprawowania celebracji liturgicznych zgodnie z postanowieniami Soboru Watykańskiego II. Ks. W. Schenk ukazywał liturgię jako środowisko kształtujące człowieka i jego osobowość oraz wskazywał na konkretne modele duszpasterstwa liturgicznego. Zajmując się rękopisami śląskich ksiąg liturgicznych, opracował kryteria, na których podstawie ustalał czas powstania manuskryptów oraz miejsce pochodzenia i używania kodeksów. Opublikował dwa tomy *Liturgii sakramentów świętych* (1962–1964) oraz dzieło *Z dziejów liturgii* (1975)³⁰.

Z lubelskim Instytutem Formacji Pastoralno-Liturgicznej związał się ks. Wojciech Danielski. Zajmował się historią liturgii w Polsce, hymnologią i teologią liturgii oraz liturgiką pastoralną wraz z opracowaniami mistagogicznymi. Realizował koncepcję liturgiki jako mistagogii. Jego celebracje liturgiczne, bazujące na rzetelnych badaniach naukowych, były prezentacją stanu współczesnej wiedzy, a zwłaszcza umożliwiały spotkanie z mistagogicznym wymiarem liturgii. Badacz ten był znawcą historii liturgii rzymskiej i szeroko pojętej kultury chrześcijańskiej. Prowadził badania związane z kalendarzem liturgicznym w aspekcie kultu św. Wojciecha i kwerendę polskich starodruków liturgicznych. Ks. W. Danielski włączył się w dzieło upowszechniania myśli i reformy soborowej, wygłaszając referaty skierowane do duchowieństwa. Z ks. F. Blachnickim organizował sympozja pastoralno-liturgiczne w Krościenku nad Dunajem, a z ks. W. Schenkiem przygotowywał roczne spotkania naukowe wykładowców liturgiki w Polsce. Dla potrzeb formacji Ruchu Światło-Życie przekładał na język polski i opracowywał teksty liturgiczne. Po wyjeździe ks. F. Blachnickiego z kraju, to ks. W. Danielski przejął funkcję moderatora Krajowego Duszpasterstwa Służby Liturgicznej i Ruchu Światło-Życie, uwydatniając wierne zachowanie jego charyzmatu³¹. Tą drogą docierał do szerokiej rzeszy kapłanów diecezji katowickiej.

²⁹ *Kościół – komunია i dialog. Księga pamiątkowa ofiarowana Księdzu Biskupowi Kazimierzowi Ryczanowi w 75. rocznicę urodzin*, red. P. Kantyka, J. Czerkowski, T. Siemienieć, Kielce 2014.

³⁰ E. Mateja, *Schenk Wacław*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 2, red. E. Gigilewicz i in., Lublin 2018, s. 307.

³¹ P. Kulbacki, *Danielski Wojciech*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 1, s. 142-143.

2. PRZYKŁADY DZIAŁALNOŚCI TEOLOGÓW PASTORALISTÓW RODEM Z (ARCHI)DIECEZJI KATOWICKIEJ

W II Rzeczypospolitej ukazały się drukiem *Kazania, mowy, odezwy* ks. Jana Kapicy, najwybitniejszego mówcy na wschodnich krańcach Śląska, wydane w 1933 r. pod redakcją ks. dr. Emila Szramka przez Kółko Homiletyczne Kapłanów Diecezji Katowickiej. Ksiądz J. Kapica wygłosił kazania m.in. podczas przyłączenia Śląska do Polski (1922) i koronacji obrazu Matki Bożej Piekarskiej (1925) oraz cykliczne w rozgłośni Polskiego Radia w Katowicach³².

Takim postaciom, jak ks. Rudolf Tomanek z Ropicy na Śląsku Cieszyńskim, a także jego wpływowi piórem i słowem Polska przedwojenna zawdzięczała wprowadzenie najnowszych metod i prądów do liturgii. Jego pionierskim dokonaniem był przekład *Lekcji i Ewangelii (perykop) na każdy dzień roku kościelnego*, a następnie *Mszalu na niedziele i święta dla wiernych*. Ks. R. Tomanek starał się o oddanie ich współczesną, łatwo zrozumiałą polszczyzną, tak aby stały się dostępne świeckim. Z tego powodu nazwany był prekursorem odnowy liturgicznej Soboru Watykańskiego II. Współpracował z redakcjami „Przeglądu Homiletycznego” i „Nowej Biblioteki Kaznodziejskiej”. Zredagował kilka książek modlitewnych oraz zainicjował modlitewnik Śląska Cieszyńskiego *Chwalcie Pana*, który – uzupełniany i dostosowany do zmieniających się wymogów duszpasterskich – do dzisiaj pozostaje tam w powszechnym użytku³³. Jego osobę w roli wykładowcy teologii pastoralnej i liturgiki uwzględniano, gdyby Śląskie Seminarium Duchowne uruchomiono na terenie diecezji katowickiej³⁴.

Śpiewu we wrocławskim alumnacie uczył najstarszych kapłanów diecezji katowickiej ks. Emil Nickel z Żor, wychowanek Szkoły Muzyki Kościelnej w Ratyzbonie (*Die Kirchenmusikschule in Regensburg*), założonej przez Franza Xavera Haberla³⁵. W dziedzinie muzyki i śpiewu kościelnego należy wskazać zwłaszcza przedwojenny dorobek ks. Roberta Gajdy z Lipin, który studia teologiczne odbył na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu w Pradze. Wkrótce jego talent dostrzegł opat z miejscowego klasztoru Emaus (*Emauzský klášter*) – o. Alban Schachleiter OSB, który przekonał go do uczęszczania na wykłady z chorału

³² E. Szramek, *Ks. Jan Kapica, życiorys a zarazem fragment historii Górnego Śląska*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku” 3 (1931), s. 1-85.

³³ Por. H. Olszar, *Wkład duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej w rozwój polskiej teologii*, w: *Katowice jako ośrodek nauki i kultury w XX i XXI wieku*, red. A. Barciak, Katowice 2018, s. 252; M. Morys-Twarowski, *Tomanek Rudolf Ignacy*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 54, red. A. Romanowski, Warszawa–Kraków 2022, s. 140.

³⁴ H. Olszar, *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej...*, s. 262; J. Paliński, *Ks. Rudolf Tomanek – prekursor odnowy liturgicznej Soboru Watykańskiego II*, w: *Życie i działalność ks. Rudolfa Tomanka. W trosce o zachowanie religijnej i kulturowej tożsamości Śląska Cieszyńskiego*, red. J. Budniak, Cieszyn 2002, s. 139-161.

³⁵ J. Pluta, *Wkład duchowieństwa pochodzącego ze Śląska Górnego i Cieszyńskiego w nauki teologiczne (materiały)*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 8 (1975), s. 246.

gregoriańskiego i innych przedmiotów związanych z muzyką kościelną. Bywał także na prywatnych lekcjach muzyki w Niemieckiej Akademii Muzycznej w Pradze (*Deutsche Akademie für Musik und darstellende Kunst in Prag – Německá akademie múzických umění v Praze*). Wiedzę muzyczną zdobywał też w Państwowym Konserwatorium Muzycznym we Wrocławiu (*Staatliches Konservatorium für Musik in Breslau*). Ten utalentowany kompozytor, autor oratorium *Św. Jan Chrzciciel* op. 17, podarował Szkole Muzyki Kościelnej św. Grzegorza w Katowicach podręczniki do harmonii, organoznawstwa i chorału gregoriańskiego. Wprowadził niekonwencjonalne rozwiązania brzmieniowe znanych pieśni sakralnych³⁶. Rozgłos w Polsce zdobył również, jako muzyk i kompozytor, ks. Leopold Adam Biłko z Końskiej na Śląsku Cieszyńskim. Wydał drukiem *Nuty do jasełek śląskich* oraz *Melodie antyfon, psalmów i pieśni kościelnych*. O uznanie postarał się – jako autor *Nieszporów liturgicznych i mszy św. w duchu Kościoła na cześć bł. Jana Sarkandra* (Cieszyn 1934) – ks. Franciszek Trombala z Karwiny, który następnie, już jako proboszcz parafii Narodzenia NMP w Kończycach Małych, wydał w 1937 r. w Cieszynie kolejną swoją pracę zatytułowaną: *Msza święta Rorate – uroczysta wotywa o Najświętszej Maryi Pannie w adwencie. Recytacja i śpiew tekstów liturgicznych*. W ten sposób upowszechniał znaczenie liturgii na Śląsku Cieszyńskim³⁷. Ponadto w 1931 r. ks. mgr Eryk Lipiński z Katowic przedstawił *Słów kilka o muzyce kościelnej na Śląsku* w numerze 12 czasopisma „Muzyka Kościelna”³⁸.

Pionier logopedii w Polsce, ks. dr S. Wilczewski (urodzony we Wrocławiu), uczeń prof. Giulia Panconcelliego-Calzii z Uniwersytetu w Hamburgu, zapoznał się z metodami zapobiegania schorzeniom narządu mowy u osób pracujących głosem oraz z estetyką mowy (w 1922 r. obronił tutaj dysertację *Phonoposotische und Phonotopische Untersuchungen von Lippenlauten – Stopień i miejsce dźwięczności spółgłosek wargowych* oraz wynalazł labiograf). W latach 1925–1927 podjął studia na Uniwersytecie Warszawskim z zakresu psychologii mowy i homiletyki w celu udoskonalenia praktyki logopedycznej i kaznodziejstwa. Wypracowane założenia ogłosił drukiem w 1937 r. w dziele zatytułowanym *Wyszkolenie fonetyczne jako nowy przedmiot o zasadniczym znaczeniu dla kształcenia nauczycieli*. Wcześniej, bo w 1927 r., założył w Katowicach przy ul. Poniatowskiego 34 Instytut Fonetyczny – Poradnię Logopedyczną, w której leczył fonastenię. Opracował metody usuwania wad wymowy. W 1930 r. objął (na zaproszenie dyrekcji Państwowego Konserwatorium Muzycznego w Katowicach) wykłady z higieny mowy, z uwzględnieniem fizjologii akustyki fonetyki eksperymentalnej (przedmiot ten był obowiązkowy). Znany był na Śląsku jako wybitny mówca. W celu szerzenia kultury żywego słowa zakładał i prowadził jego teatry. Przygotowywał wykładowców fonetyki pastoralnej. Ponadto swoją szeroką wiedzę

³⁶ Gajda Robert, w: A. Reginek, *Słownik biograficzny...*, s. 125-127.

³⁷ H. Olszar, *Wkład duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej...*, s. 252.

³⁸ J. Pluta, *Wkład duchowieństwa...*, s. 245.

i doświadczenie wykorzystywał, wygłaszając referaty z tej dziedziny na zjazdach naukowych w kraju i na kongresach międzynarodowych: w Bonn (1930) i Amsterdamie (1932). Przyszłych kapłanów diecezji katowickiej zapoznawał w latach 1950–1963 w Wyższym Seminarium Duchownym w Katowicach z higieną głosu, estetyką mowy, komunikatywnym – z wewnętrznym zaangażowaniem i przeżyciem – głoszeniem słowa Bożego oraz z akcją kaznodziejską. Zasady fonetyki pastoralnej przedstawił w pracy noszącej tytuł *Program i metoda fonetyczno-higienicznego wyszkolenia alumnów* (Kielce 1929). Swoje kazania, wygłoszone w katedrze wrocławskiej, wydał drukiem jako *Frühansprachen (Wczesne przemówienia)* (Berlin 1920)³⁹. W Śląskim Seminarium Duchownym ks. S. Wilczewskiego zastąpił ks. mgr Władysław Bista z Niedobczyc. Studia teologiczne ukończył na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Homiletyką zajął się w trakcie pobytu w Akademii Teologicznej w Warszawie. W 1964 r. uzyskał tytuł magistra pedagogiki i filologii polskiej na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Uczestniczył w Międzynarodowych Konferencjach Logopedów: w Wiedniu (1965) i Paryżu (1968). Od 1979 r. kierował Poradnią Logopedyczną w Katowicach. Był członkiem Sekcji Kaznodziejskiej przy Komisji Episkopatu Polski ds. Duszpasterstwa Ogólnego, gdzie opracowywał ogólnopolskie programy kaznodziejskie, publikując również w specjalistycznych czasopismach kaznodziejskich. Studenci teologii Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego uczestniczyli w jego zajęciach z fonetyki pastoralnej i homiletyki⁴⁰.

Ks. prof. dr hab. R. Rak z Brzezinki był teologiem pastoralistą doby posoborowej, który na grunt polski przeszczepiał doświadczenia Kościoła z Europy Zachodniej. Wykształcenie teologiczne i muzyczne zdobywał w ośrodkach naukowych Krakowa, Fuldy, Salzburga, Wiednia, Linzu i Lowanium (Leuven). W 1959 r. rozpoczął pracę naukową na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, gdzie przez 17 lat był kierownikiem Katedry Organizacji Duszpasterstwa. Przewodniczył Sekcji Teologii Pastoralnej przy Komisji Episkopatu Polski ds. Doktryny Katolickiej oraz należał do Komisji Episkopatu Polski ds. Duszpasterstwa Ogólnego i Podkomisji Episkopatu Polski ds. Muzyki Kościelnej⁴¹. Współpracował z wieloma teologami i duszpasterzami z Austrii, Niemiec, Holandii, Belgii, Francji, Węgier i byłej Jugosławii oraz z redakcją wydawanego w Wiedniu czasopisma „Der Seelsorger”, działającego na rzecz odnowy teologii pastoralnej.

³⁹ Por. tamże, s. 253; J. Skwara, *Alchemia mowy. O działalności księdza prof. dr. Stanisława Wilczewskiego*, „Gość Niedzielny” 5 (1955), s. 6; W. Basista, *Ks. Wilczewski (w 60. rocznicę pracy fonetycznej i logopedycznej)*, „Tygodnik Powszechny” 31 (1975), s. 23–35; I. Karkosz, *Stanisław Wilczewski – pionier logopedii w Polsce*, „Chowanna” 1 (1993), s. 52–58.

⁴⁰ T. Czakański, *Formacja intelektualna i działalność naukowa...*, s. 194; *Basista Władysław*, <https://silesia.edu.pl/index.php/Basista> [dostęp: 18.10.2024].

⁴¹ D. Lipiec, *Ks. prof. dr hab. Romuald Rak teologiem-pastoralistą doby posoborowej. Sympozjum z okazji 10. rocznicy śmierci. Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II – Lublin, 13 listopada 2013 r.*, „Roczniki Teologiczne” 6 (2014), s. 225–227.

Efektem owego uwspółcześnienia było dzieło zatytułowane *Handbuch der Pastoraltheologie. Praktische Theologie der Kirche in ihrer Gegenwart* (*Podręcznik teologii pastoralnej. Teologia praktyczna Kościoła w jego współczesności*), zredagowane przez ks. F.X. Arnolda i Ferdinanda Klostermanna⁴². Ponadto ks. R. Rak zasłynął z działalności muzykologicznej, redakcyjnej i kompozytorskiej⁴³. Skomponował m.in. melodie do celebracji części stałych mszy świętej oraz do pieśni wykorzystywanych w liturgii. W badaniach naukowych skoncentrował się wokół nurtu liturgicznego, historyczno-pastoralnego i teologiczno-pastoralnego, natomiast szczegółowo zajmował się rozwojem historycznym rozumienia tajemnicy Eucharystii, teologicznymi podstawami kultu eucharystycznego oraz przemianami religijności w Polsce i świecie⁴⁴. Z jego wiedzy zdobytej na wykładach, zjazdach i sympozjach teologiczno-pastoralnych w Holandii, Hiszpanii, Belgii, Niemczech, Austrii, Szwajcarii i Kanadzie czerpały kolejne roczniki księży związanych z Kościołem lokalnym w Katowicach w 2. połowie XX stulecia⁴⁵.

Sługa Boży ks. dr hab. F. Blachnicki z Rybnika pozostawił po sobie 808 prac naukowych, z których cztery dotyczą jego awansów naukowych. Są to: *Istota świętości. Studium religijno-filozoficzne na tle powieści W. Grabskiego „W cieniu kolegiaty”* (magisterium – 1950), *Metoda przyżyciowo-wychowawcza dziecięcych rekolekcji zamkniętych* (licencjat – 1963), *Pośrednictwo zbawcze Kościoła w ujęciu Franciszka Ksawerego Arnolda* (doktorat – 1965) i *Eklezjologiczna dedukcja teologii pastoralnej* (habilitacja – 1973). W latach 1964–1972 współorganizował w Lublinie Instytut Teologii Pastoralnej KUL. Wypracował na bazie nauki Soboru Watykańskiego II personalistyczno-eklezjologiczną koncepcję teologii pastoralnej, a także koncepcję i podwaliny metodologiczne pod katechetykę fundamentalną i teologię pastoralną ogólną. Założył Lubelski Zespół Liturgistów oraz Krajowy Ośrodek Formacji Liturgicznej, a w nim, w 1973 r., Studium Formacji Pastoralno-Liturgicznej dla duchowieństwa. W latach 1965–1976 redagował „Biuletyn Odnowy Liturgii”. Jako Krajowy Duszpasterz Służby Liturgicznej (od 1967) wypracował koncepcję i metody posoborowej formacji służby liturgicznej⁴⁶. Począwszy od lat 60. XX w., ks. F. Blachnicki – już jako pracownik

⁴² Por. F. Macharski, *Teologia pastoralna*, „Studia Theologica Varsoviensia” 5 (1967), s. 249–266.

⁴³ Por. tenże, *Rak Romuald*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, Lublin 2006, s. 717–718; B. Biela, *Działalność ks. prof. dr hab. Romualda Raka w Diecezji Katowickiej*, „Roczniki Teologiczne” 6 (1991–1992), s. 15–22; A. Kamiński, *Życie i działalność naukowo-dydaktyczna w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim ks. prof. dra hab. Romualda Raka*, w: tamże, s. 5–13; A. Kołek, *Bibliografia publikacji ks. prof. dra hab. Romualda Raka*, w: tamże, s. 23–32.

⁴⁴ R. Kamiński, *Rak Romuald*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 2, s. 248–249; tenże, *Ks. Romuald Rak (1920–2003)*, w: *50 lat teologii pastoralnej na KUL Jana Pawła II*, red. C. Krakowiak, Lublin 2009, s. 75–78.

⁴⁵ B. Biela, *Rak Romuald*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1994–2003*, t. 9, red. J. Mandziuk, Warszawa 2006, s. 542–543.

⁴⁶ G. Wilczyńska, *Blachnicki Franciszek*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1981–1993*, t. 8, red. J. Mandziuk, Warszawa 1995, s. 72–73. Można postawić sobie pytania: kim był na co dzień ten „apostół Żywego Kościoła” i „człowiek wiary konsekwentnej”, ten, który przeżył swoje rekolekcje więzienne, mówił nam o swoich trzech nawróceniach, a potem był jednym z najwybitniejszych

Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego – animował Ruch Światło–Życie zwany najpierw Ruchem Żywego Kościoła. Opracował podstawowe podręczniki na czas rekolekcji i formacji w ciągu roku. Zainicjował działalność Domowego Kościoła i Krucjaty Wyzwolenia Człowieka. Ogłosił plan ewangelizacji *Ad Christum Redemptorem*. W 1981 r. wyjechał do Rzymu i już nie powrócił do Polski doby stanu wojennego. Osiadł w Carlsbergu (diecezja Speyer)⁴⁷. Ks. F. Blachnicki stworzył koncepcję teologii pastoralnej jako nauki teologicznej o urzeczywistnianiu się Kościoła jako sakramentu wspólnoty oraz wspólnoty jako sakramentu Kościoła w teologicznie analizowanej współczesności. Jego koncepcja stała się ujęciem integrującym współczesną katechetykę polską, w tym formację ministrancką, a także inne szczegółowe przedmioty teologii pastoralnej oraz apostolat całego Kościoła, zwłaszcza w podkreśleniu charakterystycznej odpowiedzialności za Kościół dzięki formacji deuterokatechumenalnej osób przynależących do Ruchu Światło–Życie, tworząc – według abp. Karola Wojtyły – „przetłumaczoną na język pewnego ruchu, pewnego działania, eklezjologię *Vaticanum II* w jej elementach centralnych: osoba, wspólnota ludu Bożego, wspólnota apostołska w najbardziej podstawowym znaczeniu tego słowa”⁴⁸. Przecistawiając się prądom indywidualizacji, pluralizmowi, globalizacji, sekularyzacji, odkościelnieniu i nowej duchowości, prezentował znak nadziei – Kościół jako wspólnotę. W 2. połowie XX stulecia był zaangażowany w posoborową odnowę liturgii. Ukazywał ją jako epifanię Kościoła – jego szczyt, do którego zmierza cała działalność wspólnoty eklezjalnej, i zarazem źródło z wypływającą z niego mocą⁴⁹. W swoją wielowymiarową działalność pastoralną angażował duchownych i świeckich nie tylko z diecezji katowickiej.

Ks. Rudolf Zielasko (urodzony w Międzyrzeczu Górnym) również związał się z Katolickim Uniwersytetem Lubelskim. W latach 1961–1966 studiował na

polskich teologów i duszpasterzy 2. połowy XX w.? Po odwilży w 1956 r. podjął pracę w Referacie Duszpasterstwa katowickiej Kurii i w redakcji „Gościa Niedzielnego”, zorganizował Ośrodek Katechetyczny, założył Krucjatę Wstrzemięźliwości, która w niedługim czasie swoim działaniem objęła całą Polskę. W 1960 r. F. Blachnicki znalazł się w więzieniu – dokładnie w tym samym, co w latach II wojny światowej. Od tego czasu – zdaniem historyków – był jednym z najbardziej prześladowanych duchownych w czasach Polski Ludowej.

⁴⁷ Po jego śmierci zaczęły ukazywać się opracowania upowszechniające jego życie i działalność, m.in.: *Godziny Taboru* (Carlsberg–Lublin 1989); *Z księdzem Franciszkiem Blachnickim o oazach, chrześcijaństwie konsekwentnym, polityce i o polskiej teologii wyzwolenia* (Lublin 1991); *Testament* (Poznań 2000); *Trzy nawrócenia* (Krościenko 2001); *O chrześcijaństwie konsekwentnym i o polskiej teologii wyzwolenia* (Krościenko 2001); *Rekolekcje więzienne. Notatki z „rekolekcji zamkniętych” odprowadzanych w Centralnym Więzieniu w Katowicach w czasie od 15 marca do 19 lipca 1961 r.* (Krościenko 2001); *Noc w światło przemieniona* (Kraków 2004); *Życie swoje oddałem za Kościół* (Kraków 2005); *Przekonująca moc miłości* (Kraków 2007); *Świadectwo niepokornego* (Kraków 2012), *Wiara i świadectwo* (Kraków 2012), *Zaryzykować wiarę* (Kraków 2013), *W służbie Niepokalanej* (Kraków 2017) czy też *Eucharystia. Paschalne życie chrześcijanina* (Kraków 2017) – por. H. Olszar, *Wkład duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej...*, s. 268–270, 272–273.

⁴⁸ F. Blachnicki, *Godziny...*, s. 25.

⁴⁹ M. Marczewski, *Blachnicki Franciszek Karol*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 1, s. 63–64.

Wydziale Teologicznym, gdzie w 1966 r. uzyskał doktorat na podstawie pracy *Uczestnictwo wiernych we Mszy świętej według nauki teologów katolickich po encyklice Mystici Corporis*, napisanej pod kierunkiem sługi Bożego ks. prof. dr. hab. Władysława Granata, związanego pochodzeniem z Ćmielowem koło Ostrowca Świętokrzyskiego. W latach 1965–1967 wraz z Lubelskim Zespołem Liturgistów prowadził w diecezjach kursy liturgiczne dla księży. W okresie od 1966 do 1972 r. wykładał w Sekcji Teologii Pastoralnej Wydziału Teologicznego KUL oraz w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie. Od 1967 r. pełnił funkcję ojca duchownego w lubelskim Konwiktie im. św. Jana Kantego dla Księży Studentów. Od 1971 r. przebywał w Austrii, zajmując się duszpasterstwem w parafiach: św. Bartłomieja w Wiedniu-Hernals (ze słynną Kalwarią), św. Othmara w Mödling, Niepokalanego Serca Najświętszej Maryi Panny w Schönbrunn-Vorpark (Wiedeń, Winckelmannstraße 34). Troszczył się o ożywienie udziału wiernych w liturgii, organizował dni skupienia dla grup apostoelskich, prowadził rozmaite formy liturgicznego kształcenia laikatu w duchu braterstwa i wdzięczności Bogu i ludziom. Ksiądz R. Zielasko należał do grupy propagatorów posoborowej odnowy liturgii w Polsce i Austrii wśród studentów teologii i we wspólnotach parafialnych. Jego publikacje z tego okresu dotyczyły teologii Eucharystii, liturgii i teologii pastoralnej⁵⁰. Stał się popularyzatorem Soboru Watykańskiego II, zwłaszcza po wydaniu *Wprowadzenia do liturgii* (z ks. F. Blachnickim, Poznań 1967) oraz *Liturgiki ogólnej* (z ks. F. Blachnickim, Lublin 1973)⁵¹. Opracowania te znalazły się w rękach kapłanów diecezji katowickiej.

Niezwykłą aktywność w dziedzinie pielęgnowania muzyki sakralnej, szczególnie ludowych pieśni kościelnych, wykazywał w swej posłudze duszpasterskiej ks. dr Teodor Rak z Brzezina Śląskich. Dał temu wyraz w pracy doktorskiej napisanej pod kierunkiem moralisty, ks. prof. dr. hab. Władysława Wichra z Krzyszkowic koło Myślenic, a zatytułowanej *Pieśni religijne jako czynnik moralno-wychowawczy w duszpasterstwie na Górnym Śląsku* (uzyskał tytuł doktora teologii na Wydziale Teologicznym ATK w Warszawie). Ksiądz T. Rak skomponował wiele melodii pieśni kościelnych, z których najbardziej popularną stała się melodia do słów Jana Kochanowskiego *Czego chcesz od nas, Panie*. Był autorem *Zbioru pieśni kościelnych* (1956) oraz współredaktorem *Skarbcza modlitw i pieśni* – modlitewnika diecezji katowickiej, a także jednym z prekursorów odnowy liturgicznej na Górnym Śląsku⁵². Natomiast od 1963 r. ks. mgr F. Żebrok z Cieszyna

⁵⁰ M.in.: *Duszpasterstwo skoncentrowane wokół liturgii* (1966), *Parafia jako zgromadzenie eucharystyczne* (1968), *Teologiczne zasady kształtowania kultu eucharystycznego wiernych we Mszy świętej podstawą duszpasterskiej działalności Kościoła* (1972) i *Gipfel und Quelle. Eine Gemeinde lebt aus der heiligen Messe* (1985).

⁵¹ Por. C. Krakowiak, Zielasko Rudolf, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 2, s. 647-648; J. Pluta, *Wkład duchowieństwa...*, s. 243-244; S. Cichy, Zielasko Rudolf, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 482.

⁵² Rak Teodor, w: A. Reginek, *Słownik biograficzny...*, s. 373-374.

był wykładowcą rubryk, ceremonii i śpiewu kościelnego w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie. Ukończył studia na Wydziale Teologicznym UJ, uzyskując w 1950 r. dyplom magistra teologii na podstawie pracy *Działalność ks. Londzina*. Czynnie zaangażował się w prace I Synodu Diecezji Katowickiej, będąc członkiem diecezjalnej Komisji ds. Muzyki Sakralnej⁵³. Nieco później ks. Ryszard Dyllus z Zabrze przyswajał w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym kapłanom śpiew kościelny, wstęp do liturgiki, rubryki i ryt. Podczas prac I Synodu Diecezji Katowickiej (1972–1975) wszedł w skład Podkomisji Muzyki i Śpiewu Sakralnego, jednej z agend Komisji Liturgicznej. W 1983 r. brał udział w pracach Komisji Duszpastersko-Liturgicznej Diecezjalnego Komitetu ds. Duszpasterskiego i Organizacyjnego Przygotowania Pielgrzymki Jana Pawła II w Katowicach⁵⁴.

W 1977 r. ks. Damian Zimoń obronił w Lublinie pracę doktorską z zakresu liturgiki, zatytułowaną *Uczestnictwo wiernych we Mszy świętej na ziemiach polskich w XIX wieku w świetle modlitewników i podręczników liturgicznych. Studium historyczno-liturgiczne*, a napisaną pod kierunkiem ks. dr. hab. W. Schenka, prof. KUL⁵⁵. Już jako arcybiskup katowicki zauważył w rozmowie z Aliną Petrową-Wasilewicz i ks. Jerzym Szymikiem, że w Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie studenci teologii mieli przed Soborem Watykańskim II jedynie rubrycystykę – bez teologii liturgii. Tak oto zwierzył się autorom wywiadu: „Doktorat pisałem, będąc wicerektorem, a gdy go obroniłem, zostałem proboszczem w kościele Mariackim w Katowicach [...]. Na promotora wybrałem ks. prof. Wacława Schenka, który dojeżdżał do Krakowa z Lublina, gdzie był profesorem na KUL-u. Bp Bednorz ostrzegał mnie, że nigdy u niego nie zrobię doktoratu, gdyż kilku naszych księży zaczynało i nie kończyło. Tym zresztą najbardziej mnie zdopingował, gdyż chciałem pokazać biskupowi, że mimo to się obronię. [...] Po doktoracie wsiąknę w liturgię na dobre. [...] Na Śląsku świadomość [liturgiczna] zrodziła się znacznie wcześniej, gdyż nasi księża studiujący we Wrocławiu mieli kontakt z nurtem odnowy liturgicznej, który pojawił się w Niemczech, Austrii i Francji na długo przed Soborem (Watykańskim II)”⁵⁶. Ksiądz dr D. Zimoń był przed swoją sakrą wykładowcą w Studium Pastoralnym w Katowicach. W ramach specjalizacji liturgicznej prowadził wykłady wyjaśniające księżom studentom uczestnictwo wiernych we mszy św. na ziemiach polskich w XIX w. oraz odnowę liturgiczną na Śląsku i w Polsce. Następnie, już jako biskup, a potem

⁵³ Por. J. Mandziuk, *Żebroć Franciszek*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1981–1993*, t. 8, s. 680–681; J. Kiedos, *Ksiądz Franciszek Żebroć – wspomnienie*, „Wiadomości Diecezjalne” 54 (1986) 1, s. 17–19.

⁵⁴ T. Czakański, *Formacja intelektualna i działalność naukowa w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w latach 1924–2004*, s. 195; J. Kurek, *Z dziejów Kościoła i parafii św. Jadwigi w Chorzowie*, Chorzów 1999, s. 18–22.

⁵⁵ K.R. Prokop, *Biskupi Kościoła Katolickiego w III Rzeczypospolitej...*, s. 168–169.

⁵⁶ *Ciągle tonę i chwytam Jezusa. Z abp. Damianem Zimoniem rozmawiają Alina Petrowa-Wasilewicz i ks. Jerzy Szymik*, Katowice 2002, s. 97–98.

arcybiskup katowicki, przekazywał im wiedzę o pastoralnym aspekcie sakramentu bierzmowania i o wzajemnych relacjach: ewangelizacji i Eucharystii, ewangelizacji i sakramentu małżeństwa oraz o wymiarze misyjnym posługi kapłańskiej⁵⁷.

2. połowa XX stulecia w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach była czasem bogatej twórczości duchownych zainteresowanych teologią praktyczną. Część z nich objęła w XXI w. katedry uniwersyteckie. Śląską teologię w skali regionalnej, ogólnopolskiej i międzynarodowej rozwijali lub wspierali następujący pastorałści: ks. dr hab. Bogdan Biela, prof. UŚ i ks. dr Tadeusz Czakański; liturgiści: ks. dr Kazimierz Fonfara, bp dr Stefan Cichy, ks. dr Roman Kempny, ks. dr Jerzy Paliński, ks. prof. dr hab. Ireneusz Celary, ks. dr Marek Donnerstag, o. Franciszek Małaczyński OSB oraz znawcy śpiewu kościelnego: ks. dr Edward Poloczek, ks. prof. dr hab. Antoni Reginek i ks. dr Wiesław Huddek; katecheci i biegli w pedagogice: ks. dr Wilhelm Pluta, ks. Henryk Holubars, ks. dr Kazimierz Wawrzynek, ks. Franciszek Jerominek, ks. Dobromir Sieradzki, ks. dr Marceli Cogiel, ks. dr Krzysztof Sosna, ks. dr Zdzisław Brzezinka, ks. prof. dr hab. Henryk Krzysteczko i dr Kazimierz Gorzelok; homileci: ks. Bolesław Kominek, ks. dr Jerzy Stroba, ks. Józef Gawor, ks. dr Jan Sklorz i ks. dr Andrzej Kołek.

W środowisku lubelskich pastoralistów kształcił się ks. dr hab. B. Biela, prof. UŚ (urodzony w Rydułtowach), dokąd wysłany został na studia pod koniec lat 80. XX w. Na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim uzyskał magisterium na podstawie opracowania *Odnova w Duchu Świętym jako pomoc w życiu chrześcijańskim* (1985). Po dwóch latach pracy duszpasterskiej w parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Mysłowicach powrócił do Lublina, gdzie pogłębiał wiedzę (w zakresie organizacji duszpasterstwa) w Instytucie Teologii Pastoralnej KUL. W 1991 r. obronił dysertację doktorską *Wspólnota jako zasada urzeczywistniania się Kościoła w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego (1921–1987)*, którą napisał pod kierunkiem ks. prof. dra hab. R. Raka. Habilitację przeprowadził w 2006 r. na Wydziale Teologicznym UO na podstawie opracowania zatytułowanego *Parafia miejscem urzeczywistniania się komunii Kościoła*. W latach 1991–2001 był wykładowcą teologii pastoralnej i sakramentologii w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach, katowickim Punkcie Konsultacyjnym Studiów Zaocznych ATK w Warszawie i katowickim Katechetycznym Studium Teologicznym. Ponadto należał do Komisji Teologiczno-Pastoralnej Ruchu Światło-Życie⁵⁸. Jego dorobek bibliograficzny tworzy 10 książek⁵⁹ i ponad 200 artykułów naukowych

⁵⁷ J. Krętosz, *Studium pastoralne dla księży 1971–1995*, „Śląskie Studia Historyczno-Pedagogiczne” 27–28 (1994–1995), s. 284.

⁵⁸ T. Czakański, *Formacja intelektualna i działalność naukowa...*, s. 245.

⁵⁹ *Kościół–wspólnota*, Katowice 1993; *Wyplłyn na głębię miłości*, Katowice 2001; *Zarys koncepcji teologii pastoralnej ks. Franciszka Blachnickiego*, Katowice 2004; *Parafia miejscem urzeczywistniania się komunii Kościoła*, Katowice 2006; *Nieść nadzieję na współczesne areopagi otaczając troską życie. W Roku św. Pawła Apostoła Narodów*, Katowice–Piekary Śląskie 2009; *Nowa ewangelizacja wyzwaniem dla Kościoła w Polsce*, Katowice 2011; *Pastoralne nawrócenie w teorii*

oraz popularnonaukowych z zakresu szeroko pojętej teologii pastoralnej. Ksiądz B. Biela skupił swoje badania naukowe na eklezjologii pastoralnej, duchowości komunii, posoborowej odnowie parafii, wspólnotach religijnych i ruchach eklezjalnych. Jest redaktorem naczelnym czasopisma naukowego „Studia Pastoralne” oraz redaktorem serii „Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego”. Należy do Zarządu Polskiego Stowarzyszenia Pastoralistów oraz PoST-netzwerks der mittel- und osteuropäischen Pastoraltheologinnen und Pastoraltheologen (Sieć PostT zrzeszająca teologów pastoralnych z Europy Środkowo-Wschodniej)⁶⁰. Ksiądz dr T. Czakański z myślą o obronie doktoratu zapisał się na seminarium naukowe z teologii pastoralnej w Instytucie Duszpasterskim *Redemptor Hominis* Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego w Rzymie. Na *Lateraneum* zyskiwał eklezjalne doświadczenie, publikując w 1987 r. tekst *The christian prophets and charism of prophecy in the New Testament and the origins of the Church* (*Chrześcijańscy prorocy i charyzmat proroctwa w Nowym Testamencie a początki Kościoła*). Pod zatwierdzeniem dysertacji widnieje podpis rzymianina, ks. prof. Sergia Lanzy. Ksiądz T. Czakański zapoznał się z oryginalną myślą tego włoskiego pastoralisty na temat koncepcji nowej ewangelizacji jako „pierwszej ewangelizacji”, znaczenia obecności chrześcijan w szkołach, parafiach i jednostkach duszpasterskich, roli stowarzyszeń katolickich w stosunku do ruchów kościelnych czy wagi nauki społecznej Kościoła. Potrafił też w pełni odczytać specyfikę Wiecznego Miasta jako centrum Kościoła katolickiego. Z Rzymu pisał *Listy*, które w latach 1986–1987 publikował w „Gościu Niedzielnym”. Mógł czerpać z pontyfikatu Jana Pawła II. Potrafił swój pobyt w Wiecznym Mieście przekuć na wiele cennych inicjatyw pastoralnych w Polsce. Jest „jednym z tych naszych księży, którzy przez studia specjalistyczne za granicą przygotowali Wydział Teologiczny na Uniwersytecie Śląskim” (abp Damian Zimoń)⁶¹.

Ksiądz dr K. Fonfara otrzymał święcenia kapłańskie w Kościele rzymskokatolickim. Od 1975 r. jest duchownym Kościoła polskokatolickiego. W latach 1968–1969, gdy pełnił obowiązki prefekta w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie, wykładał alumnom liturgikę⁶². Sufragan katowicki i biskup legnicki S. Cichy (urodzony w Gierałtowicach) ukończył studia teologiczne w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie (1957–1963) i na krakowskim PWT (1967–1971). Na Wydziale Teologii Katolickiej Uniwersytetu

i praktyce parafialnej, Katowice 2014; *Nowa ewangelizacja w archidiecezji katowickiej*, Katowice 2017; *Wsluchani w Ducha. Ku odnowie wspólnoty parafialnej – rodziny Bożej*, Katowice 2018 [współautor: I. Celary]; *Duszpasterstwo rodzin w Polskiej Misji Katolickiej w Niemczech w latach 2004–2019*, Katowice 2022 [współautor: I. Celary].

⁶⁰ Por. M. Fiałkowski, *Biela Bogdan*, w: *Leksykon teologii pastoralnej...*, s. 99.

⁶¹ H. Olszar, *Segno dei tempi. Ksiądz Tadeusz Czakański*, w: *Między duchowością a dusznością – o głębokim i pełnym oddechu. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu Tadeuszowi Czakańskiemu. Życie i duchowość*, red. M.T. Kozubek, R.A. Silva, M. Rembierz, t. 1, Kraków–Katowice–Rzym 2024, s. 55–57.

⁶² T. Czakański, *Formacja intelektualna i działalność naukowa...*, s. 195.

Wiedeńskiego (1971–1974) uzyskał doktorat w zakresie liturgiki. Promotorem jego dysertacji *Die Opfervorbereitung im Lichte der Gabengebete in den ältesten römisch-hen Sakramentaren* (Przygotowanie Ofiary w świetle modlitw darowych w najstarszych sakramentaliach rzymskich) był ks. prof. Johannes Heinrich Emminghaus z Bochum, pionier w dziedzinie liturgii i teologii sakramentów⁶³. Biskup S. Cichy przewodniczył Diecezjalnej Komisji Liturgicznej w Katowicach (1985–1994) i wykładał liturgikę w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie i Katowicach. Napisał książki, a wśród nich: *Przybądź Duchu Święty. Nabożeństwa na Rok Ducha Świętego* (Katowice 1998) i *Uczestnicy czy niemi świadkowie* (Kielce 2005) oraz kilkadziesiąt artykułów opublikowanych w następujących czasopismach naukowych: „Collectanea Theologica”, „Liturgia Sacra”, „Ruch Biblijny i Liturgiczny”, „Śląskie Studia Teologiczno-Historyczne”⁶⁴. Jego uczeń, bp dr Piotr Greger (urodzony w Mysłowicach-Wesołej), przewodniczący Komisji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Komisji Episkopatu Polski powiedział o nim w 2023 r., że „swoje życie uczynił liturgią”. Jako rektor uczył alumnów Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego, a później kapłanów w ramach formacji stałej, budowania duchowości bazującej na słowie Bożym oraz studium i celebracji liturgii Kościoła. Zwracał uwagę na szczegóły w sprawowanej liturgii. Jego kompetencje liturgiczne szybko zostały zauważone i docenione w wielu środowiskach, m.in. przez dwie kadencje był przewodniczącym Komisji Episkopatu Polski ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, redaktorem jej biuletynu „Anamnesis” oraz przewodniczącym Podkomisji Episkopatu Polski ds. Muzyki Kościelnej⁶⁵. Ks. mgr lic. R. Kempny z Pielgrzymowic uczęszczał na wykłady do Papieskiego Instytutu Liturgicznego Sant’Anselmo w Rzymie. Pod kierunkiem wybitnego specjalisty, ks. prof. Domenica Sartorego CSJ z Papieskiego Uniwersytetu Laterańskiego, przygotował tam pracę licencjacką z liturgiki, zatytułowaną *Teologia ołtarza w nowym „Ordo Dedicationis Altaris” 1977*⁶⁶. Zajął się teologią liturgiczną „szkoły rzymskiej” skupionej głównie na euchologii i budującej na teologicznym pojmowaniu liturgii⁶⁷. Po powrocie z Wiecznego Miasta ks. R. Kempny był ceremoniarzem w katedrze

⁶³ J. Barsch. *Stationen im Leben von Johannes H. Emminghaus bis 1967*, w: *Johannes Heinrich Emminghaus. „...aber den Vorrang hat das Leben”. Beiträge zur Liturgiewissenschaft aus fünf Jahrzehnten. Zum 20. Todestag am 2. September 2009*, red. R. Pacik, A. Redtenbacher, Würzburg 2009, s. 11-29; A. Redtenbacher, *Johannes H. Emminghaus als Universitätsprofessor und Emeritus in Wien*, w: tamże, s. 30-43.

⁶⁴ Por. więcej w książce: *Per Crucem ad Lucem. Księga Jubileuszowa Księdzu Biskupowi Stefanowi Cichemu Biskupowi Legnickiemu w 50. rocznicę święceń presbiteratu i w 15. rocznicę święceń biskupich od duchowieństwa i wiernych świeckich diecezji legnickiej*, red. S. Stasiak, Legnica 2013.

⁶⁵ P. Greger, *Biskup Stefan Cichy swoje życie uczynił liturgią*, <https://www.ekai.pl/bp-greger-biskup-stefan-cichy-swoje-zycie-uczynil-liturgia-d639418/> [dostęp: 14.10.2024].

⁶⁶ Fragment tej pracy został opublikowany w periodyku naukowym „Collegium Polonorum” 11 (1991–1992).

⁶⁷ B. Migut, *Relacje teologii i liturgii w ujęciu teologii liturgicznej szkoły rzymskiej*, „Seminare. Poszukiwania Naukowe” 26 (2009), s. 25.

pw. Chrystusa Króla w Katowicach oraz propagatorem liturgii i homiletyki na łamach „Gościa Niedzielnego”, przewodniczył Archidiecezjalnej Komisji Liturgicznej (1995–2003) i budował struktury Akcji Katolickiej z myślą o „nowej ewangelizacji”⁶⁸. Ksiądz dr J. Paliński w 1990 r. został skierowany na studia doktoranckie do Wiednia, które ukończył w 1996 r., broniąc dysertację *Die Erneuerung der Eucharistiefeier in Diözese Katowice nach dem Vaticanum II* (Odnowa celebracji eucharystycznej w diecezji katowickiej po Soborze Watykańskim II), napisaną dzięki wsparciu o. prof. Hansjörga Auf der Maura SMB, wywodzącego się ze szwajcarskiej Lucerny. Następnie ks. J. Paliński wykładał liturgikę w Wyższym Seminarium Duchownym w Katowicach. Był przewodniczącym Archidiecezjalnej Komisji Liturgicznej oraz konsultorem Komisji ds. Duszpasterstwa Liturgicznego II Synodu Archidiecezji Katowickiej, redaktorem *Agendy liturgicznej* (Katowice 2005), *Nabożeństw majowych* (Katowice 2006), *Procesji na uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa* (Katowice 2008) oraz zajmował się mistagogią w celebracjach liturgicznych z udziałem dzieci, pobożnością eucharystyczną i adoracją Eucharystii⁶⁹. Ks. prof. dr hab. I. Celary rozpoczął swoją naukową drogę od Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, gdzie uzyskał tytuł magistra teologii z zakresu liturgiki po przedstawieniu pracy magisterskiej *Nabożeństwo do Matki Bożej Nieustającej Pomocy w diecezji katowickiej*, promowanej przez ks. dr S. Cichego. W latach 1994–1998 kontynuował na tej samej uczelni studia doktoranckie, które ukończył obroną dysertacji zatytułowanej *Obrzędowości świeckiej w Polsce (1944–1989) jako wyzwania dla współczesnego życia duszpastersko-liturgicznego*, a napisanej pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Stefana Koperka CR z Krakowa, birytualisty specjalizującego się w historii liturgii. W 1998 r. został zatrudniony w filii Instytutu Pedagogiki Wydziału Nauk Społecznych KUL w Katowicach, zaś od 1999 r. wykładał w Instytucie Teologicznym im. św. Jana Kantego w Bielsku-Białej. W sierpniu 2000 r. korzystał z urlopu naukowego, poświęcając go w Wiedniu zbieraniu materiałów do pracy habilitacyjnej *Rezurekcyjny wymiar nowej ewangelizacji i główne „miejsca” jej urzeczywistniania*. W 2004 r. stał się doktorem habilitowanym w zakresie teologii pastoralnej⁷⁰. Liturgią w Kościele zajął się również ks. dr M. Donnerstag z Katowic-Szopienic, który na Wydziale Teologicznym UO obronił pracę doktorską *Elementy liturgiczne w koncepcji parafii jako wspólnoty wspólnot w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego i możliwości zastosowania w warunkach czeskich* (Opole 2003), napisaną pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Helmuta Jana Sobeczki, kierownika Katedry Liturgiki, Hagiografii i Obrzędowości na tej uczelni. Jego promotor, pochodzący z Nędzy, ukończył studia specjalistyczne z liturgiki na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim oraz w Papieskim Instytucie

⁶⁸ *Proste jest moje zadanie. Ks. Roman Kempny (1954–2002)*, oprac. A. Liskowacka, B. Pietyra, Katowice 2004, s. 15.

⁶⁹ Rozmowa autora z J. Palińskim z 15.10.2024 r.

⁷⁰ Rozmowa autora z I. Celarym z 2.12.2024 r.

Liturgicznym Sant'Anselmo w Rzymie. Był uczniem ks. dr. hab. W. Schenka, prof. KUL i o. prof. Burghardta Neunheusera OSB znanego z uprawiania teologii liturgicznej⁷¹. W tym czasie ks. M. Donnerstag posługiwał jako duszpasterz w Republice Czeskiej, gdzie w diecezji czeskobudziejowickiej wprowadzał w życie pastoralny projekt parafii bazującej na wspólnocie wspólnot⁷². Współpracę z Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie rozwijał pochodzący ze Lwowa o. F. Małaczyński OSB, liturgista, tłumacz i redaktor polskich posoborowych ksiąg liturgicznych oraz członek redakcji „Ruchu Biblijnego i Liturgicznego”. W latach 1962–1988 był sekretarzem Komisji Liturgicznej Episkopatu Polski. Studiował w Papieskim Instytucie Liturgicznym Sant'Anselmo w Rzymie, gdzie obronił pracę doktorską *De consuetudinibus liturgicis Poloniae in Sacratissimo Triduo Christi crucifixi, sepulti et suscitati*, napisaną pod kierunkiem o. prof. B. Neunheusera OSB. W 1966 r. zorganizował w Krakowie Studium Liturgiczno-Duszpasterskie i został jego pierwszym kierownikiem. Po jego przeszkoleniu w Instytut Liturgiczny Papieskiego Wydziału Teologicznego nadal w nim wykładał⁷³. Przetłumaczył na język polski Konstytucję soborową o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium*⁷⁴.

Ksiądz dr E. Poloczek z Pawłowa zainteresował się kancjonałami i śpiewnikami, głównie ze Śląska Cieszyńskiego⁷⁵. Należał do Rady Naukowej Instytutu Teologiczno-Pastoralnego w Katowicach⁷⁶. Spełniał się w Archidiecezjalnej

⁷¹ S. Nicieja, *Alma Mater Opoliensis*, Opole 2004, s. 219-221.

⁷² *Tak blisko. Tak inaczej – wywiad z ks. Markiem Donnerstagiem*, „Miesięcznik Rozdzieński” 2 (2018), s. 11.

⁷³ M. Leszczyński, *Księża diecezjalni archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego. Słownik biograficzny*, Warszawa 2020, s. 470-471;

⁷⁴ W latach 1953–1962 uczestniczył w pracach nad polskim tekstem *Collectio rituum continens excerptae Rituali Romano Ecclesiis Poloniae adaptato*. Opracował także *Ceremoniał obrzędów Wielkiego Tygodnia* (1958), *Nową liturgię Wielkiego Tygodnia* (1959) i *Kyrieale dla wiernych* (1960). Był tłumaczem i głównym redaktorem *Collectio rituum continens excerpta e Rituali Romano Ecclesiis Poloniae adaptato* (1963), *Mszалу rzymskiego* (1963), *Officia propria dioecesium Poloniae* (1965), *Mszalu rzymskiego łacińsko-polskiego* (1968) i *Lekcjonarza mszalnego* (1972), a także przekładów na język polski obrzędów chrztu dzieci (1972), sakramentu małżeństwa (1974), bierzmowania (1975), pogrzebu (1977), chorych (1980), pokuty (1981) oraz tekstów *Komunia święta i kult tajemnicy eucharystycznej poza Mszą świętą* (1985) i *Liturgii godzin* (1984). W 2006 r. wydał tom: *Misterium Paschalne w Polsce. Polskie zwyczaje liturgiczne w Święte Triduum ukrzyżowania, pogrzebu i zmartwychwstania Chrystusa*.

⁷⁵ Bibliografia E. Poloczka obejmuje takie pozycje jak: „*Kancjonał pszczyński*” jako źródło poznania polskich pieśni katolickich na Śląsku w drugiej połowie XVIII wieku (1978), *Polskie śpiewniki katolickie na Śląsku Cieszyńskim w latach 1857–1925* (1987), *Studium Organistowskie Archidiecezji Katowickiej* (1994–1995), *Uwarunkowania polityczne, społeczne i kulturowe powstania polskich drukowanych śpiewników katolickich na Śląsku Cieszyńskim* (1989), *Z dziejów polskich śpiewników katolickich na Śląsku Cieszyńskim. Śpiewniki ks. Antoniego Janusza* (1990–1991), *Z dziejów polskich śpiewników katolickich na Śląsku Cieszyńskim – Kancjonał i książka modlitewna na cały rok z 1865 roku* (1992–1993).

⁷⁶ Ks. Edward Poloczek – bibliografia, https://silesia.edu.pl/index.php/Poloczek_Edward_-_bibliografia [dostęp: 15.10.2024].

Komisji Liturgicznej i Archidiecezjalnej Komisji Muzyki Sakralnej⁷⁷. Był uczniem ks. prof. dr. hab. Karola Mrowca CM z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, urodzonego w Rudzie Śląskiej muzykologa, kompozytora, współorganizatora i długoletniego kierownika lubelskiego Instytutu Muzykologii Kościelnej oraz inicjatora badań terenowych nad muzycznym folklorem religijnym w Polsce, głównie nad polską pieśnią kościelną w źródłach rękopiśmiennych i drukowanych oraz polską, wielogłosową muzyką religijną w XVIII i XIX stuleciu⁷⁸. Aktywną więź z ruchem muzycznym w ramach Stowarzyszenia Polskich Muzyków Kościelnych, Archidiecezjalnej Komisji Muzyki Sakralnej i Śląskiego Związku Chórów i Orkiestr podtrzymuje ks. prof. dr. hab. A. Reginek z Wilczy, od 2012 r. konsultor Podkomisji ds. Muzyki Kościelnej przy Komisji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski. Należy do komitetów redakcyjnych kilku czasopism liturgiczno-muzycznych. Odbył studia specjalistyczne z muzykologii kościelnej w Instytucie Muzykologii KUL, uwieńczoną pracą doktorską *Melodie hymnów brewiarzowych w liturgicznych księgach przedtrydenckich diecezji krakowskiej*, której promotorem był ks. prof. dr. hab. Karol Mrowiec CM. W rozprawie habilitacyjnej, obronionej na Uniwersytecie Opolskim, zajął się: *Pieśniami nabożnymi Franciszka Karpińskiego oraz psalmami w jego tłumaczeniu w przekazach źródłowych i tradycji ustnej (Studium teologiczno-muzykologiczne)*. W latach 1980–2001 pracował jako pedagog i wychowawca w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach, gdzie w ramach zajęć dydaktycznych prowadził wykłady i ćwiczenia z muzyki kościelnej⁷⁹. Ksiądz A. Reginek jest autorem m.in. śpiewników: kościelnego i pielgrzymkowego, kalendarza liturgicznego i słownika muzyków kościelnych z Górnego Śląska⁸⁰. Jego uczeń to ks. dr W. Hudek z Krostoszowic, który w ramach studiów afiliowanych do Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie obronił pracę magisterską, napisaną pod kierunkiem ks. A. Reginka, a zatytułowaną *Ksiądz doktor Teodor Rak 1904–1976, duszpasterz i muzyk* (Katowice 1993). W latach 1994–1997 ks. W. Hudek kontynuował studia pastoralne w ramach katowickiej filii Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie, zdobywając tytuł licencjata teologii w zakresie teologii praktycznej. W okresie od 1996 do 2003 r. studiował muzykologię i liturgikę na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Najpierw obronił pracę magistersko-licencjacką *Śpiewy procesji Dnia Zadusznego w polskich drukach liturgiczno-muzycznych od Tridentinum do Vaticanum II* (Lublin

⁷⁷ Poloczek Edward, w: A. Reginek, *Słownik biograficzny...*, s. 347-348.

⁷⁸ I. Pawlak, Mrowiec Karol, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 2, s. 75-76.

⁷⁹ Reginek Antoni, w: A. Reginek, *Słownik biograficzny...*, s. 376-378.

⁸⁰ Autor *Śpiewnika kościelnego archidiecezji katowickiej* (2000), *Śpiewnika kościelnego* (2004), *Śpiewnika pielgrzymkowo-wycieczkowego* (1992, 1998), *Śpiewów pasji chorałowej. Pasji Hoppego* (1996), *Chorału Śląskiego* (2003–2009), *Skarbca pieśni kościelnych*; redaktor nowego opracowania *Pieśni nabożnych Franciszka Karpińskiego* (2002); współredaktor *Kalendarza Liturgicznego Archidiecezji Katowickiej* (od 1993). Opracował *Słownik biograficzny muzyków kościelnych i twórców religijnej kultury muzycznej na Górnym Śląsku w XIX i XX wieku* (2018, 2022).

2001), którą napisał na seminarium z chorału gregoriańskiego pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Ireneusza Pawlaka (pochodzącego ze Wrześni), a następnie przygotował u ks. prof. dr. hab. Zbigniewa Wita (urodzonego w Katowicach) dysertację *Muzyka liturgiczna w sanktuarium Matki Bożej w Piekarach Śląskich w latach 1925–2000*. W dziedzinie muzyki kościelnej w XXI w. zaznacza swą aktywność jako asystent Polskiej i Międzynarodowej Federacji *Pueri Cantores*. Wśród szczególnych jego inicjatyw należy wyróżnić: organizację i kierownictwo autorskiego Festiwalu Twórczości Religijnej *Fide et Amore* w Żorach oraz przewodniczenie organizacyjne Archidiecezjalnym Kongresom Muzyki Liturgicznej w Katowicach i kierowanie jury Ogólnopolskiego Festiwalu Kolęd w Puławach. Jest autorem publikacji naukowych o tematyce liturgiczno-muzycznej i redaktorem prac zbiorowych⁸¹. Ks. W. Hudek propaguje nauczanie i muzyczną twórczość św. Hildegardy z Bingen OSB, organizując w Żorach konferencje naukowe (od 2014). Wraz z członkiniami zespołu Flores Rosarum prowadził w Drohiczyńce – pierwsze w Polsce – rekolekcje bazujące na dziedzictwie świętej frankońskiej anachoretki (2015)⁸². Z ks. A. Reginkiem powiązany jest też ks. dr hab. F. Koenig, profesor Uniwersytetu Opolskiego, urodzony w Lublińcu absolwent Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w Katowicach, kapłan archidiecezji katowickiej (1991–1994) i diecezji gliwickiej (od 1994). Ukończył studia muzykologiczne w Instytucie Muzykologii KUL, gdzie był słuchaczem organmistrza, ks. prof. dr. hab. Jana Chwałka, pochodzącego z Woli Baranowskiej koło Tarnobrzegu⁸³. Wykłada muzykologię na Uniwersytecie Opolskim. Jest uznanym instrumentologiem. Działa naukowo w Katedrze Muzyki Kościelnej i Wychowania Muzycznego Wydziału Teologicznego UO oraz w Diecezjalnym Instytucie Muzyki Kościelnej w Gliwicach⁸⁴.

W gronie śląskich katechetów i biegłych w pedagogice znalazł się i ks. dr W. Pluta, który urodził się w Kochłowicach (obecnie dzielnica Rudy Śląskiej). Ukończył studia magisterskie na Wydziale Teologicznym UJ na podstawie

⁸¹ *Muzyka liturgiczna w Kościele Katowickim 1925–2005* (Katowice 2005); *Cantare amantis est. Wieloautorska monografia naukowa z okazji 80. urodzin ks. prof. dr. hab. Ireneusza Pawlaka* (Lublin 2015); redaktor czasopisma muzykologicznego „*Studia Hildegardiana Sariensia*”, autor tekstów oratoriów: *Różańcowe obrazy Bocheńskiej Matce w ofierze* (muz. Józef Świder) i *Oratorium Caritatis* (muz. Kamil Staszowski), kantaty chrzcielnej *Ad fontes* z okazji 1050-lecia chrztu Polski (muz. Ľuboš Bernáth ze Słowacji). Zaznaczył swoją twórczość także jako autor pieśni ku czci świętych: Jana Pawła II, Jadwigi Królowej, Andrzeja Boboli, Hildegardy z Bingen, Brata Alberta i błogosławionych: Zofii Czeskiej i Edmunda Bojanowskiego, oraz śpiewów okolicznościowych (np. z okazji Roku Miłosierdzia czy jubileuszu poświęcenia szkoły w Białymstoku) i kilku śpiewów kościelnych, zamieszczonych w *Śpiewniku Archidiecezji Katowickiej* i w *Chorale Śląskim* (2, 586, 660; 3, 667).

⁸² *Muzyka liturgiczna w Kościele Katowickim 1925–2005*, red. W. Hudek, Katowice 2005, s. 219; M. Krzemińska-Briss, *Ksiądz dr Wiesław Hudek – kapłan, poeta, muzykolog*, w: *Kalendarz Żorski 2005*, red. L. Buchalik i in., Żory 2005, s. 92–94.

⁸³ M. Szymanowicz, G. Stawowy, *Działalność organmistrzowska Ks. Profesora Jana Chwałka*, w: *Artificium – Ars – Scientia. Księga Jubileuszowa w 80. rocznicę urodzin Ks. Profesora Jana Chwałka*, Lublin 2010, s. 597–613.

⁸⁴ *Diecezja gliwicka. Ks. Franciszek Koenig*, <https://diecezja.gliwice.pl/kaplan/978> [dostęp: 18.10.2024].

pracy: *Nauka o Mądrości w Starym Testamencie*. W tej samej uczelni, w 1947 r., uzyskał tytuł doktora teologii po obronie pracy zatytułowanej *Badania nad „Didache” i ich wyniki do roku 1939*. Był rektorem Studium Pastoralnego dla księży neoprezbiterów w Katowicach-Załężu. Jego dorobek naukowy został zauważony przez środowisko naukowe Wydziału Teologicznego KUL. W 1958 r. otrzymał propozycję wykładowcy w Sekcji Pastoralnej erygowanej w 1958 r. Gdy miał już podjąć zajęcia uniwersyteckie w roku akademickim 1958/1959, otrzymał 4 lipca 1958 r. nominację biskupią do ordynariatu w Gorzowie. Wpłynął silnie na styl duszpasterstwa Kościoła na Ziemi Lubuskiej, Pomorzu Zachodnim i Północnym⁸⁵. Ksiądz H. Holubars, urodzony w Nisku nad Sanem koło Stalowej Woli, katecheta diecezji katowickiej, opublikował *Szkic katechez dla pierwszej klasy szkoły powszechnej*. Był ponadto dekanalnym wizytatorem katechetycznym oraz kierownikiem i wykładowcą cieszyńskiego ośrodka szkolenia katechetycznego I stopnia. Prowadził także wykłady dla inteligencji i rodziców oraz katechizował młodzież. Od maja 1964 r. był wykładowcą pedagogiki, katechetyki i psychologii rozwojowej w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie. W okresie letnim wygłaszał niedzielne kazania oraz tygodniowe cykle konferencji wieczornych dla wczasowiczów podgórskich miejscowości diecezji katowickiej: Brennej, Koniakowa, Ustronia i Wisły. Od maja 1969 r. był recenzentem prac proboszczowskich z katechetyki. Wchodził w skład specjalnej komisji zajmującej się udoskonaleniem części *Katechizmu Religii Katolickiej*. Na posiedzeniach sesji plenarnych I Synodu Diecezji Katowickiej występował jako rzeczoznawca w zakresie katechizacji. W opinii duchowieństwa był jednym z najwybitniejszych katechetów i kaznodziejów w dziejach diecezji katowickiej⁸⁶. Do grona śląskich katechetów w XX w. należeli również ks. dr K. Wawrzynek i ks. F. Jerominek związani ze Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie. Ks. F. Jerominek pochodził z Pawonkowa, a praktykę katechetyczną odbył w Państwowym Liceum i Gimnazjum Męskim im. Adama Mickiewicza w Katowicach. Ponadto pełnił funkcję prezesa Diecezjalnego Koła Księży Prefektów⁸⁷. Po studiach z pedagogiki i katechetyki na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim ks. D. Sieradzki z pomorskiego Zagórza wszedł w ramach prac I Synodu Diecezji Katowickiej do Komisji Liturgicznej oraz Podkomisji Katechizacji Dzieci i Młodzieży, która działała w ramach Komisji ds. Przekazu Ewangelicznego. Na szczególne podkreślenie zasługuje zaangażowanie ks. D. Sieradzkiego w dzieło katechizacji i formację przyszłych katechetów. Od 1972 r. był wykładowcą pedagogiki i katechetyki w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie. W 1977 r.

⁸⁵ J. Swastek, *Środowisko rodzinne i studia teologiczne Sługi Bożego Wilhelma Pluty (1910–1986)*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2–3 (2009), s. 585–594; J. Mandziuk, L. Nowak, *Pluta Wilhelm*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1981–1993*, t. 8, s. 466–473.

⁸⁶ Holubars Henryk, w: J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny Ziemi Cieszyńskiej*, t. 1, Cieszyn 1993, s. 128–129.

⁸⁷ H. Olszar, *Rektorzy Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego...*, s. 121–123.

został diecezjalnym wizytatorem nauki religii oraz koordynatorem sekcji referatów w ramach Wydziału Nauki Chrześcijańskiej Kurii Diecezjalnej w Katowicach. Od 1993 r. był dyrektorem nowo erygowanego Kolegium Teologicznego Archidiecezji Katowickiej. Ponadto był diecezjalnym duszpasterzem nauczycieli i wychowawców oraz opiekunem szkół katolickich w archidiecezji⁸⁸. W listopadzie 1966 r. biskup katowicki Herbert Bednorz powierzył stanowisko wizytatora nauki religii ks. J. Zimniakowi związanemu korzeniami z Mysłowicami. W latach 1969–1972 odbył on studia specjalistyczne w Międzynarodowym Instytucie Katechetyczno-Pastoralnym Lumen vitae w Brukseli, afiliowanym do Uniwersytetu Katolickiego w Louvain. Otrzymał tytuł licencjata na podstawie rozprawy *La catéchèse et son langage (Katecheza i jej język)*. W Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie oraz na kursie katechetycznym w Katowicach prowadził wykłady z katechetyki, pedagogiki i psychologii rozwojowej. W 1974 r. rozpoczął współpracę z redakcją „Gościa Niedzielnego” jako konsultant w dziedzinie katechetyki. W latach 1977–1979 odbył studia doktoranckie w Instytucie Pastoralnym KUL. Napisał pracę pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Mieczysława Majewskiego SDB, zatytułowaną *Katecheza rodzinna w twórczości Pierre Ranwezsa*. Jego promotor zajmował się badaniem współczesnych kierunków katechetycznych, metodologią katechetyki, katechezą permanentną, środowiskiem katechetycznym, metodami i środkami skutecznej katechezy we współczesności oraz procesami katechetycznymi, nadto katechezą integralną i katechezą młodzieży⁸⁹. Również ks. dr M. Cogiel, urodzony w Babienicy koło Woźnik, przygotował pod kierunkiem ks. M. Majewskiego rozprawę doktorską *Odnova katechetyczna w diecezji katowickiej po Soborze Watykańskim II*. Był wykładowcą w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach i Wyższym Seminarium Duchownym Prowincji Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny Zakonu Braci Mniejszych w Polsce (z siedzibą w Katowicach-Panewnikach), Studium Eksternistycznym Wydziału Teologicznego KUL w Katowicach, Oddziale Zamiejscowym w Sosnowcu Wyższej Szkoły Filozoficzno-Pedagogicznej Ignatianum w Krakowie. W tym czasie współtworzył serię podręczników katechetycznych dla młodzieży szkół średnich *Żyć Prawdę* (cz. 1–4, 1992–1994); zredagował zbiór konspektów katechez: *Uczymy się Kościoła lokalnego* (1995), *W drodze ku chrześcijańskiej dojrzałości* (1997), *Jubileusz Roku 2000 Tajemnicy Wcielenia* (1999) oraz *Święci patronowie na Śląsku* (2000); został też współautorem podręcznika do religii dla klas licealnych i techników, zatytułowanego *Drogi*

⁸⁸ Tenże, *Moje kapłaństwo ułożyło mi się pomyślnie. Z ks. Prałatem Dobromirem Sieradzkim rozmawia ks. dr Henryk Olszar*, w: *Dobry człowiek i wizytator z aptekarską dokładnością. Księga pamiątkowa poświęcona Księdzu Prałatowi Dobromirowi Sieradzkimu*, Katowice 2002, s. 7-17; J. Smolec, *Ks. Dobromir Sieradzki* [nekrolog], „Wiadomości Archidiecezjalne [Katowice]” 12 (2009), s. 703-704; J. Lisczyk, *Wspomnienie o śp. ks. pralacie Dobromirze Sieradzkim*, „Wiadomości Archidiecezjalne” 2 (2010), s. 107-110.

⁸⁹ H. Wrońska, *Życie i działalność profesora Mieczysława Majewskiego SDB*, „Roczniki Teologiczne KUL” 6 (1998), s. 9.

świadków Chrystusa (Kraków 2002). Zainteresowania naukowe i prowadzone badania zaowocowały publikacjami diagnozującymi stan katechizacji na terenie parafii i szkoły oraz propozycjami rozwiązywania problemów wychowania w edukacji religijnej i dydaktyce katechetycznej⁹⁰. W 2000 r. ks. K. Sosna z Pszczyny obronił doktorat z teologii w zakresie katechetyki na Uniwersytecie im. Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. W latach 1994–2001 był wizytatorem nauki religii w archidiecezji katowickiej. Zainteresowania naukowe ks. K. Sosny koncentrowały się wokół katechezy specjalnej. W swoich publikacjach podejmował zagadnienia dotyczące katechezy osób w szczególnych sytuacjach edukacyjnych, głównie zaś przygotowania dzieci z niepełnosprawnością intelektualną do sakramentów. Należał do Komisji ds. Katechezy i Wychowania Katolickiego II Synodu Archidiecezji Katowickiej⁹¹. Spośród górnośląskich katechetów warto też wspomnieć ks. J. Piekorza z Bierunia Starego, który 15 marca 1974 r. uzyskał stopień licencjata teologii na Papieskim Wydziale Teologicznym w Krakowie po obronie pracy *Motywy uczęszczania na studium katechetyczne*, a w 1975 r. magistra teologii Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego po przedłożeniu pracy *Formacja świeckich katechetów* napisanej z zakresu katechetyki pod kierunkiem ks. dr. hab. M. Majewskiego SDB. Interesował się wtedy psychodydaktyką zajmującą się w ramach psychologii pedagogicznej zagadnieniami związku psychologii z dydaktyką ogólną i metodyką przedmiotów szkolnych⁹².

Ksiądz dr Z. Brzezinka, związany korzeniami z Wodzisławiem Śląskim-Radlinem, ukończył studia pedagogiczne na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim obroną pracy doktorskiej *Wychowanie prorodzinne w zreformowanej szkole*, napisanej pod kierunkiem ks. dr. hab. Mariana Nowaka, prof. KUL, pochodzącego z Tomaszowa Lubelskiego. Dzięki promotorowi zapoznał się z problemem dialogu interdyscyplinarnego w pedagogice, pedagogiką ogólną, pedagogiką kultury i dydaktyką oraz personalistyczną pedagogiką chrześcijańską. Uczestniczył w wielorakich pracach i pedagogicznych inicjatywach podejmowanych zarówno przez Kościół katolicki, jak też przez środowiska nauczycielskie Lublina i okolicy. Ksiądz Z. Brzezinka był wykładowcą w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Katowicach, wizytatorem katechizacji, duszpasterzem nauczycieli oraz odpowiedzialnym za Punkt Informacyjny Instytutu Pedagogiki KUL w Katowicach-Janowie⁹³. Ksiądz prof. dr hab. H. Krzysteczko urodził się w Rudzie Śląskiej. Studiował psychologię i psychoterapię na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Był wykładowcą psychologii i pedagogiki w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym oraz w katowickim Punkcie Konsultacyjnym Podyplomowego Studium Nauk o Rodzinie Instytutu Studiów nad Rodziną ATK w Warszawie;

⁹⁰ D. Bednarski, *Ks. Prałat Marceli Cogiel – Dyrektor Wydziału Katechetycznego Kurii Metropolitalnej w Katowicach*, „Biuletyn Katechetyczny”, Katowice 2011, s. 13-16.

⁹¹ Rozmowa autora z K. Sosną z 28.11.2024 r.

⁹² H. Olszar, *Ludzie tej ziemi. Sylwetki kapłanów spoczywających na cmentarzach w dekanacie gorzyckim. Studium biograficzne*, Krzyżanowice 2013, s. 160-162.

⁹³ Rozmowa autora z Z. Brzezinką z 28.11.2024 r.

redaktorem miesięcznika „Powiernik Rodzin”; kierownikiem (Archi)diecezjalnej Poradni Życia Rodzinnego⁹⁴. Opublikował dzieła dotyczące poradnictwa duszpasterskiego i wolontariatu na rzecz rodziny w organizacjach pozarządowych⁹⁵. Dr K. Gorzelok, powiązany z Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym, zainspirował się systemem wychowawczym szkoły oraz opiekuńczo-wychowawczymi walorami przysposobienia do życia w rodzinie, poradnictwem zawodowym i typologią pedagogiczną⁹⁶. Wyróżnił w wychowaniu stronę zamierzeniową, której istotą jest myśl pedagogiczna i stronę wykonaniową, czyli praktykę wychowania. Zajmował się dziełem Janusza Korczaka⁹⁷.

Księżom: dr. B. Kominkowi, dr. J. Strobie i dr. J. Gaworowi powierzono w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w Krakowie wykłady z homiletyki. Wszyscy trzej wpłynęli na jakość słowa przekazywanego wiernym z ambon, bo stali się hierarchami (kard. B. Kominek i abp J. Stroba) lub bezpośrednio oddziałali na rozwój kościelnych środków społecznego przekazu (ks. J. Gawor w 1952 r. na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie uzyskał stopień doktora teologii, pisząc rozprawę *Wskazania pedagogiczne św. Hieronima a wychowanie greckie i grecko-rzymskie*)⁹⁸. Ksiądz dr J. Sklorz z Mysłowic prowadził wykłady w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym i w Studium Pastoralnym w Katowicach w ramach specjalizacji homiletycznej na następujące tematy: *Antropologia homiletyczna* (1980/1981), *Kerygma jako tworzywo homilijne* (1983/1984), *Homilia a przekaz wiary* (1984/1985), *Realizacja postulatów kaznodziejskich I Synodu Diecezji Katowickiej* (1985/1986), *Elementy społeczno-polityczne w przepowiadaniu Kościoła* (1986/1987), *Profetyczno-krytyczny charakter przepowiadania kościelnego* (1987/1988)⁹⁹. Homileta, ks. dr A. Kołek z Mysłowic, w latach 1979–1984 studiował na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, uzyskując tytuł magistra teologii na podstawie pracy *Przepowiadanie Słowa Bożego w opinii uczestników katechezy dorosłych Parafii NSPJ w Mysłowicach*, napisanej pod kierunkiem ks. dr. hab. Mieczysława Jacka Brzozowskiego. W latach 1990–1995 powrócił do Lublina, gdzie na tym samym uniwersytecie

⁹⁴ Rozmowa autora z H. Krzysteczko z 29.11.2024 r.

⁹⁵ H. Krzysteczko napisał m.in.: *Poradnictwo duszpasterskie* (1998); *Psychologiczne korelaty postaw penitentów wobec spowiedzi* (1998); *Pomoc w dojrzewaniu do miłości, małżeństwa i rodziny* (2000); *Wolontariat w organizacjach pozarządowych na rzecz rodziny w województwie śląskim* (2001); *W małej grupie religijnej* (2003).

⁹⁶ S. Cichy, *Bibliografia profesorów i wykładowców Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego do końca 1995 roku*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 29 (1996), s. 354-422; T. Czaikański, *Formacja intelektualna i działalność naukowa...*, s. 175-260.

⁹⁷ K. Gorzelok, *Trzy modele wychowania (Przyczynek do typologii pedagogicznej)*, w: *Wychowanie jako pomoc*, t. 2, red. J. Placha, Warszawa 1992, s. 97-107.

⁹⁸ J. Dziwoki, *Arcybiskup Jerzy Stroba (1919–1999)*, „Rocznik Świętochłowski” 3 (2000), s. 165-175; K. Koszyrzyk, *Od radlińskiego adwentu do wrocławskiej septuagesimy. Szkic biograficzny*, w: *Verbum Crucis*, red. J. Krucina, Wrocław 1974, s. 287-304; J. Mandziuk, *Gawor Józef*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1981–1993*, t. 8, s. 174-177.

⁹⁹ J. Krętosz, *Studium pastoralne...*, s. 284.

odbył studia specjalistyczne z homiletyki, zakończone obroną pracy doktorskiej *Problematyka społeczno-religijna w kaznodziejstwie biskupa Herberta Bednorza (1967–1989)*, przygotowanej pod kierunkiem ks. prof. dr. hab. Ryszarda Kamińskiego. Od 1998 r. ks. A. Kołek uczył homiletyki w ramach Studium Pastoralnego w Katowicach oraz wykładał teologię pastoralną, prowadząc także seminarium magisterskie w ramach katowickiej filii Wydziału Teologii KUL¹⁰⁰.

3. STUDIUM PASTORALNE W KATOWICACH (FILIE KATOLICKIEGO UNIWERSYTETU LUBELSKIEGO W LUBLINIE I AKADEMII TEOLOGII KATOWICKIEJ W WARSZAWIE)

W ciągu 30 lat funkcjonowania Studium Pastoralnego w Katowicach (1971–2001) prowadziło w nim zajęcia 71 profesorów pod kierownictwem ks. dr. Benedykta Woźnicy, ks. dr. Oswalda Bulki i ks. prof. dr. hab. Józefa Krętosza. Tematyka ich wykładów mieściła się w podziale na sekcje. Nie bez znaczenia były zapotrzebowania ze strony biskupa ordynariusza oraz zainteresowania i potrzeby księży studentów. Na przykład w ramach sekcji katechetycznej także ks. prof. dr. hab. Władysław Kubik SJ, urodzony w Wilkowicach koło Bielska-Białej, prowadził zajęcia na tematy związane z katechizacją inicjacyjną na szczeblu przedszkolnym i wczesnokomunijnym, dydaktyką ogólną, wychowaniem do przekazu wiary w rodzinie na szczeblu szkoły podstawowej, specyfiką katechizacji w starszym wieku szkolnym; różnymi modelami katechezy, aktywnym sposobem przekazu wiary, teorią wychowania chrześcijańskiego, nauczaniem religii w szkole, osobą katechety i katechizowanego. Natomiast wykłady ks. prof. dr. hab. Janusza Tarnowskiego, pochodzącego z Warszawy, poświęcone były antropologii charakteriologiczno-katechetycznej, antropologii katechetycznej, pedagogice spotkania z Bogiem, przygotowaniu do przekazu wiary w rodzinie na katechezie przedmałżeńskiej, wychowaniu eucharystycznemu, dialogowi pedagogicznemu w małej grupie, podstawom pedagogicznego warsztatu katechety, dialogowi w katechezie personalno-egzystencjalnej, wychowawczym zadaniom katechety, dialogowej osobowości rodziców, kapłana i katechety. Ksiądz prof. dr. hab. Antoni Lewek, urodzony w Kobylej Górze koło Ostrzeszowa, w ramach sekcji homiletycznej dyskutował ze studentami na temat problematyki społecznej w kaznodziejstwie, interpersonalnego uwarunkowania komunikacji kaznodziejskiej, elementów nowej ewangelizacji, mass mediów w służbie ewangelizacji, koncepcji nowej ewangelizacji według papieża Jana Pawła II. Ksiądz prof. dr. hab. Jerzy Pikulik z Grzybowic koło Wągrowca¹⁰¹ w ramach liturgicznej specjalizacji mówił o kulcie św. Barbary w ujęciu liturgicznym i socjologicznym, kulcie maryjnym w Polsce XIII–XVIII stulecia, pluralizmie i unifikacji w liturgii,

¹⁰⁰ Rozmowa autora z A. Kołkiem z 2.12.2024 r.

¹⁰¹ Z. Kołodziejczak, *Pikulik Jerzy*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 2, s. 183–184.

dolores i passionis w życiu religijnym i liturgicznym w Polsce. Treścią wykładów ks. prof. dr. hab. Jana Decyka, wywodzącego się z Morzyczyna Włościańskiego koło Węgrowa, były teologiczno-pastoralne aspekty niedzieli, teologiczno-pastoralne aspekty roku liturgicznego, liturgia za zmarłych, kult Eucharystii poza mszą św. oraz teologia znaków liturgicznych. Powyższe przykładowe tematy kilku z profesorów ilustrują profil Punktu Konsultacyjnego, uwzględniający w poszerzonym wymiarze formację pastoralną uczęszczających na wykłady księży studentów. Zawężona, przeznaczona na poszczególne lata tematyka o charakterze monograficznym, ale pochodząca z naukowego warsztatu profesorów, gwarantowała przekazywanie słuchaczom solidnej wiedzy. W trakcie studiów studenci wysłuchali (w trzyletnim cyklu) wykładów danego profesora na trzy rozmaite, wzajemnie się zazębiające tematy¹⁰².

Wówczas powstały na seminariach naukowych opracowania, których zagadnienia związane były w większości z problematyką pastoralną, występującą w parafiach, gdzie autorzy prowadzili duszpasterstwo. Niektóre powstałe w ramach poszczególnych sekcji prace ilustrują powyższy problem, a są nimi: ks. Reinharda Schittko *Zadania Misji Wewnętrznej w świetle miesięcznika „Głos Misji Wewnętrznej”*; ks. Rufina Śładka *Wychowanie w rodzinie chrześcijańskiej w tygodniku „Monika”*; ks. (bp.) Czesława Domina *Rodzina wielodzietna jako problem teologiczno-pastoralny w świetle I Synodu Diecezji katowickiej*; ks. Jana Droba *Uchwały I Synodu Diecezji Katowickiej a kaznodziejstwo (Studium homiletyczne)*; ks. Marcelego Cogiela *Wychowanie do życia w rodzinie w podręcznikach szkolnych i w katechizmie religii katolickiej klas V–VIII*; ks. Józefa Gracili *Model spotkań duszpasterskich z rodzicami katechizowanych dzieci klas V*; ks. Henryka Jersza *Dialog duszpasterski z przewlekle chorymi na terenie parafii*; ks. Józefa Pawliczka *Model spotkań katechetycznych postulowanych przez młodzież szkół średnich*; ks. Krzysztofa Spyry *Dialog katechetyczny jako próba oddziaływania na postawy moralne dzieci klas VII w Siemianowicach Śląskich*; ks. Eugeniusza Szczotoka *Dialog duszpasterski z młodzieżą zamieszkałą w hotelach robotniczych*; ks. Leona Polednika *Rehabilitacja społeczno-religijna głuchych i głuchoniemych w oparciu o współczesną psychologię*; ks. Kazimierza Osińskiego *Rozwój myśli liturgicznej pięciu niedziel Wielkiego Postu*; ks. Franciszka Holiego, *Religijność mieszkańców Osiedla Tysiąclecia w Katowicach a ich postawa wobec małżeństwa*; ks. Mariana Malchera *Wartość dziecka w świadomości nupturientów. Na podstawie badań ankietowych w diecezji katowickiej*; ks. Jana Miłkowskiego *Rodzina a zawód kolejarza*; ks. Henryka Piechy *Problem dziecka w powieści radiowej „Matysiakowie”*; ks. Antoniego Goranszcza *Religijność mieszkańców osiedla starego i nowego na przykładzie parafii Św. Józefa w Rybniku*; ks. (bp.) Wiktora Skworca *Religijność robotników sezonowych na przykładzie robotników polskich w Dreźnie – NRD*¹⁰³.

¹⁰² J. Krętosz, *Studium pastoralne...*, s. 282-284.

¹⁰³ Tamże, s. 290.

Wraz z utworzeniem Wydziału Teologicznego UŚ w Katowicach otworzył się nowy rozdział formacji pastoralnej przyszłych duszpasterzy archidiecezji katowickiej¹⁰⁴. W dzisiejszej rzeczywistości spełnia funkcję – jak to zauważył kard. Zenon Grocholewski, były prefekt Kongregacji ds. Edukacji Katolickiej – silnego i zdrowego ośrodka myśli teologicznej na Górnym Śląsku, stawiającego bardziej na jakość niż ilość. Tego domaga się od wspólnoty wydziałowej świadomość własnego posłannictwa w Kościele i we współczesnym świecie¹⁰⁵.

BIBLIOGRAFIA

- Andreae. F., Grisebach A., *Die Universität zu Breslau*, Berlin 1928.
- Aus dem Leben der Universität Breslau*, Breslau 1936.
- Basista Władysław, <https://silesia.edu.pl/index.php/Basista> [dostęp: 18.10.2024].
- Barsch J., *Stationen im Leben von Johannes H. Emminghaus bis 1967*, w: *Johannes Heinrich Emminghaus. „...aber den Vorrang hat das Leben”. Beiträge zur Liturgiewissenschaft aus fünf Jahrzehnten. Zum 20. Todestag am 2. September 2009*, red. R. Pacik, A. Redtenbacher, Würzburg 2009, s. 11-29.
- Bednarski D., *Ks. Prałat Marceli Cogiel – Dyrektor Wydziału Katechetycznego Kurii Metropolitalnej w Katowicach*, „Biuletyn Katechetyczny”, Katowice 2011, s. 13-16.
- Biela B., *Posługa zbawcza Kościoła w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego* (recenzja), „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 36 (2003), s. 563-566.
- Biela B., *Rak Romuald*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1994–2003*, t. 9, red. J. Mandziuk, Warszawa 2006, s. 542-543.
- Biela B., *Działalność ks. prof. dr hab. Romualda Raka w Diecezji Katowickiej*, „Roczniki Teologiczne” 6 (1991–1992), s. 15-22.
- Basista W., *Ks. Wilczewski (w 60 rocznicę pracy fonetycznej i logopedycznej)*, „Tygodnik Powszechny” 31 (1975), s. 23-35.
- Blachnicki F., *Nowa struktura przedmiotu teologii pastoralnej*, „Ateneum Kapłańskie” 3 (1969), s. 436-452.
- Bonnetterre D., *Ruch liturgiczny. Od Guerangera przez Beauduina do Bugniniego*, Komorów 2022.
- Ciągle tonę i chwytam Jezusa. Z abp. Damianem Zimoniem rozmawiają Alina Petrowa-Wasilewicz i ks. Jerzy Szymik*, Katowice 2002.
- Cichy S., *Bibliografia profesorów i wykładowców Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego do końca 1995 roku*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 29 (1996), s. 354-422.
- Cichy S., *Zielasko Rudolf*, w: *Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku*, red. M. Pater, Katowice 1996, s. 482.

¹⁰⁴ A. Czakański, *Początki i rozwój formacji pastoralnej alumnów...*, s. 261-282.

¹⁰⁵ H. Olszar, *Wkład duchowieństwa duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej...*, s. 282.

- Czakański T., *Formacja intelektualna i działalność naukowa w Wyższym Śląskim Seminarium Duchownym w latach 1924–2004*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, red. J. Kupny, Katowice 2004, s. 175-260.
- Czakański T., *Działalność naukowa Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w latach 1980–1995*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 27–28 (1994–1995), s. 239-271.
- Czakański T., *Początki i rozwój formacji pastoralnej alumnów diecezji katowickiej*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, red. J. Kupny, Katowice 2004, s. 261-281.
- Diecezja gliwicka. Ks. Franciszek Koenig*, <https://diecezja.gliwice.pl/kaplan/978> [dostęp: 18.10.2024].
- Fiałkowski M., *Biela Bogdan*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, Lublin 2006, s. 99.
- Fitych T., *Kluczowe środowisko życia ks. Gerharda Hirschfeldera. Quickborn*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 1 (2011), s. 169-188.
- Gajda Robert, w: A. Reginek, *Słownik biograficzny muzyków kościelnych i twórców religijnej kultury muzycznej na Górnym Śląsku w XIX i XX wieku*, Katowice 2022², s. 125-127.
- Głowacki Z., *Wkład ks. prof. Adama Ludwika Szafrńskiego w rozwój teologii liturgii*, Lublin 2015.
- Gorzelo K., *Trzy modele wychowania (Przyczynek do typologii pedagogicznej)*, w: *Wychowanie jako pomoc*, t. 2, red. J. Placha, Warszawa 1992, s. 97-107.
- Greger P., *Biskup Stefan Cichy swoje życie uczynił liturgią*, <https://www.ekai.pl/bp-greger-biskup-stefan-cichy-swoje-zycie-uczynil-liturgia-d639418/> [dostęp: 14.10.2024].
- Guardini R., *Bóg daleki, Bóg bliski*, tłum. J. Koźbiał, Poznań 1991.
- Holubars Henryk, w: J. Golec, S. Bojda, *Słownik biograficzny Ziemi Cieszyńskiej*, t. 1, Cieszyn 1993, s. 128-129.
- Jaworski P., *Księdza Józefa Rychlickiego z Bielczy koncepcja uczenia się pod kierunkiem*, „Resovia Sacra” 28 (2021), s. 155-186.
- Kamiński R., *Ks. Romuald Rak (1920–2003)*, w: *50 lat teologii pastoralnej na KUL Jana Pawła II*, red. C. Krakowiak, Lublin 2009, s. 75-78.
- Kamiński R., *Pastoralna teologia, teologia praktyczna*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 15, red. E. Gigilewicz, Lublin 2011, kol. 5.
- Kamiński R., *Rak Romuald*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 2, red. E. Gigilewicz i in., Lublin 2018, s. 248-249.
- Kamiński R., *Rak Romuald*, w: *Leksykon teologii pastoralnej*, red. R. Kamiński, Lublin 2006, s. 717-718.
- Kamiński R., *Z metodologii teologii pastoralnej*, „Studia Nauk Teologicznych” 2 (2007), s. 235-249.
- Kamiński A., *Życie i działalność naukowo-dydaktyczna w Katolickim Uniwersytecie Lubelskim ks. prof. dra hab. Romualda Raka*, „Roczniki Teologiczne” 6 (1991–1992) 6, s. 5-13.

- Karkosz I., *Stanisław Wilczewski – pionier logopedii w Polsce*, „Chowanna” 1 (1993), s. 52-58.
- Kiedos J., *Ksiądz Franciszek Żebrok – wspomnienie*, „Wiadomości Diecezjalne” 1 (1986), s. 17-19.
- Kleineidam E., *Die Katolisch-Theologische Fakultät der Univwesität Breslau*, Köln 1961.
- König A., *Ferdinand Probst*, w: *Chronik der Königlichen Universität zu Breslau*. Bd. 14 (1900), s. 128-142.
- Kołek A., *Bibliografia publikacji ks. prof. dra hab. Romualda Raka*, „Roczniki Teologiczne” 6 (1991-1992), s. 23-32.
- Kołodziejczak Z., *Pikulik Jerzy*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 2, Lublin 2018, s. 183-184.
- Kościół – komunია i dialog. Księga pamiątkowa ofiarowana Księdzu Biskupowi Kazimierzowi Ryczanowi w 75. rocznicę urodzin*, red. P. Kantyka, J. Czerkawski, T. Siemienieć, Kielce 2014.
- Krakowiak C., *Zielasko Rudolf*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 2, red. E. Gigilewicz i in., Lublin 2018, s. 647-648.
- Krętosz J., *Studium pastoralne dla księży 1971-1995*, „Śląskie Studia Historyczno-Pedagogiczne” 27-28 (1994-1995), s. 279-290.
- Kosyrzyk K., *Od radlińskiego adwentu do wrocławskiej septuagesimy. Szkic biograficzny*, w: *Verbum Crucis*, red. J. Krucina, Wrocław 1974, s. 287-304.
- Krzemińska-Briss M., *Ksiądz dr Wiesław Hudek – kapłan, poeta, muzykolog*, w: *Kalendarz Żorski 2005*, red. L. Buchalik i in., Żory 2005, s. 92-94.
- Ks. Edward Poloczek – bibliografia*, https://silesia.edu.pl/index.php/Poloczek_ [dostęp: 15.10.2024].
- Książek S., *Wykształcenie kanoniczne duchowieństwa archidiecezji gnieźnieńskiej i poznańskiej w latach 1835-1873*, „Roczniki Kanoniczne” 3-4 (1981), s. 149-223.
- Kulbacki P., *Danielski Wojciech*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 1, red. E. Gigilewicz i in., Lublin 2018, s. 142-143.
- Kurek J., *Z dziejów Kościoła i parafii św. Jadwigi w Chorzowie*, Chorzów 1999.
- Lewek A., *Z dziejów teologii praktycznej*, „Ateneum Kapłańskie” 390 (1974), s. 79-91.
- Lipiec D., *Kamiński Ryszard Jan*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 1, red. E. Gigilewicz i in., Lublin 2018, s. 453-454.
- Lipiec D., *Ks. prof. dr hab. Romuald Rak teologiem pastoralistą doby posoborowej. Sympozjum z okazji 10. rocznicy śmierci. Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II – Lublin, 13 listopada 2013 r.*, „Roczniki Teologiczne” 6 (2014), s. 225-227.
- Liszyk J., *Wspomnienie o śp. ks. pralacie Dobromirze Sieradzkim*, „Wiadomości Archidiecezjalne” 2 (2010), s. 107-110.
- Macharski F., *Teologia pastoralna*, „Studia Theologica Varsoviensia” 5 (1967), s. 249-266.
- Mandziuk J., Nowak L., *Pluta Wilhelm*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1981-1993*, t. 8, red. J. Mandziuk, Warszawa 1995, s. 466-473.
- Mandziuk J., *Gawor Józef*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1981-1993*, t. 8, red. J. Mandziuk, Warszawa 1995, s. 174-177.

- Mandziuk J., *Żebroć Franciszek*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1981–1993*, t. 8, red. J. Mandziuk, Warszawa 1995, s. 680–681.
- Marczewski M., *Blachnicki Franciszek Karol*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 8, red. E. Gigilewicz, Lublin 2018, s. 63–64.
- Mariański J., *Majka Józef*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 11, red. E. Ziemiann, Lublin 2006, kol. 848–849.
- Mateja E., *Schenk Wacław*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, t. 2, red. E. Gigilewicz, Lublin 2018, s. 307.
- Migut B., *Relacje teologii i liturgii w ujęciu teologii liturgicznej szkoły rzymskiej*, „Seminare” 26 (2009), s. 23–35.
- Młotek A., *Teologia katolicka na Uniwersytecie Wrocławskim ze szczególnym uwzględnieniem teologii moralnej*, Wrocław 1988.
- Morys-Twarowski M., *Tomanek Rudolf Ignacy*, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 54, red. A. Romanowski, Warszawa–Kraków 2022, s. 140.
- Muzyka liturgiczna w Kościele Katowickim 1925–2005*, red. W. Hudek, Katowice 2005.
- Nicieja S., *Alma Mater Opoliensis*, Opole 2004.
- Olszar H., *Duchowieństwo katolickie diecezji śląskiej (katowickiej) w Drugiej Rzeczypospolitej*, Katowice 2000.
- Olszar H., *Formacja intelektualna kapłanów diecezji katowickiej w Drugiej Rzeczypospolitej*, w: *Teologia w służbie społeczności górnośląskiej*, red. M. Kubista-Wróbel, Katowice 2003, s. 55–78.
- Olszar H., *Ludzie tej ziemi. Sylwetki kapłanów spoczywających na cmentarzach w dekanacie gorzyckim. Studium biograficzne*, Krzyżanowice 2013.
- Olszar H., *Moje kapłaństwo ułożyło mi się pomyślnie. Z ks. Prałatem Dobromirem Sieradzkim rozmawia ks. dr Henryk Olszar*, w: *Dobry człowiek i wizytator z aptekarską dokładnością. Księga pamiątkowa poświęcona Księdzu Prałatowi Dobromirowi Sieradzkemu*, Katowice 2002, s. 7–17.
- Olszar H., *Rektorzy Wyższego Śląskiego Seminarium Duchownego w latach 1924–2004*, w: *Wyższe Śląskie Seminarium Duchowne 1924–2004*, red. J. Kupny, Katowice 2004, s. 121–123.
- Olszar H., *Segno dei tempi. Ksiądz Tadeusz Czakański*, w: *Między duchowością a dusznością – o głębokim i pełnym oddechu. Księga pamiątkowa dedykowana księdzu Tadeuszowi Czakańskiemu. Życie i duchowość*, red. M.T. Kozubek, R.A. Silva, M. Rembierz, t. 1, Kraków–Katowice–Rzym 2024, s. 49–86.
- Olszar H., *Wkład duchowieństwa (archi)diecezji katowickiej w rozwój polskiej teologii*, w: *Katowice jako ośrodek nauki i kultury w XX i XXI wieku*, red. A. Barciak, Katowice 2018, s. 239–288.
- Paliński J., *Ks. Rudolf Tomanek – prekursor odnowy liturgicznej Soboru Watykańskiego II*, w: *Życie i działalność ks. Rudolfa Tomanka. W trosce o zachowanie religijnej i kulturowej tożsamości Śląska Cieszyńskiego*, Cieszyn 2002, s. 139–161.
- Pawlak I., *Mrowiec Karol*, w: *Encyklopedia 100-lecia KUL*, red. E. Gigilewicz, t. 2, Lublin 2018, s. 75–76.

- Per Crucem ad Lucem. Księga Jubileuszowa Księdzu Biskupowi Stefanowi Cichemu Biskupowi Legnickiemu w 50. rocznicę święceń presbiteratu i w 15. rocznicę święceń biskupich od duchowieństwa i wiernych świeckich diecezji legnickiej*, red. S. Stasiak, Legnica 2013.
- Pluta J., *Wkład duchowieństwa pochodzącego ze Śląska Górnego i Cieszyńskiego w nauki teologiczne (materiały)*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 8 (1975), s. 199-258.
- Poloczek Edward, w: A. Reginek, *i twórców religijnej kultury muzycznej na Górnym Śląsku w XIX i XX wieku*, Katowice 2022², s. 347-348.
- Potocki W., *Formacja intelektualna w seminarium duchownym*, „Kościół i Prawo” 1 (2023), s. 124-144.
- Prokop K.R., *Biskupi Kościoła katolickiego w III Rzeczypospolitej. Leksykon biograficzny*, Kraków 1998.
- Pro Memoria III. Profesorowie Uniwersytetu Jagiellońskiego spoczywający na cmentarzach Krakowa 1803–2017*, red. J.W. Tkaczyński, Kraków 2018.
- Proste jest moje zadanie. Ks. Roman Kempny (1954–2002)*, oprac. A. Liskowacka, B. Pietyra, Katowice 2004.
- Rak Teodor, w: A. Reginek, *Słownik biograficzny muzyków kościelnych i twórców religijnej kultury muzycznej na Górnym Śląsku w XIX i XX wieku*, Katowice 2022², s. 373-374.
- Redtenbacher A., *Johannes H. Emminghaus als Universitätsprofessor und Emeritus in Wien*, w: Johannes Heinrich Emminghaus, „...aber den Vorrang hat das Leben”. *Beiträge zur Liturgiewissenschaft aus fünf Jahrzehnten. Zum 20. Todestag am 2. September 2009*, red. R. Pacik, A. Redtenbacher, Würzburg 2009, s. 30-43.
- Reginek Antoni, w: A. Reginek, *Słownik biograficzny muzyków kościelnych i twórców religijnej kultury muzycznej na Górnym Śląsku w XIX i XX wieku*, Katowice 2022², s. 376-378.
- Romano Guardini, w: *Encyklopedia Wrocławia*, red. J. Harasimowicz, Wrocław 2001, s. 246.
- Rozmowa autora z ks. Andrzejem Kołkiem z 2.12.2024 r.
- Rozmowa autora z ks. Henrykiem Krzysteczko z 29.11.2024 r.
- Rozmowa autora z ks. Ireneuszem Celarym z 2.12.2024 r.
- Rozmowa autora z ks. Jerzym Palińskim z 15.10.2024 r.
- Rozmowa autora z ks. Krzysztofem Sosną z 28.11.2024 r.
- Schneider G., *Auf dem Fundament von Dogma und Geschichte: der pastoraltheologische Entwurf Franz Xaver Arnolds (1898–1969)*, Ostfildern 2009.
- Skwara J., *Alchemia mowy. O działalności księdza prof. dr. Stanisława Wiczewskiego*, „Gość Niedzielny” 5 (1955), s. 6.
- Smolec J., *Ks. Dobromir Sieradzki [nekrolog]*, „Wiadomości Archidiecezjalne” 77 (2009) 12, s. 703-704.
- Swastek J., *Środowisko rodzinne i studia teologiczne Sługi Bożego Wilhelma Pluty (1910–1986)*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka” 2-3 (2009), s. 585-594.

- Szramek E., Ks. Jan Kapica, *życiorys a zarazem fragment historii Górnego Śląska*, „Roczniki Towarzystwa Przyjaciół Nauk na Śląsku” 3 (1931), s. 1-85.
- Szymanowicz M., Stawowy G., *Działalność organmistrzowska Ks. Profesora Jana Chwałka*, w: *Artificium – Ars – Scientia. Księga Jubileuszowa w 80. rocznicę urodzin Ks. Profesora Jana Chwałka*, Lublin 2010, s. 597-613.
- Święś K., Piwowarski Władysław, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 15, red. E. Gigilewicz, Lublin 2011, kol. 774-776.
- Tak blisko. Tak inaczej* – wywiad z ks. Markiem Donnerstagiem, „Miesięcznik Rozdzieński” 2 (2018), s. 11.
- Urban J., *Starania o powrót Wydziału Teologicznego na Uniwersytet Jagielloński w raportach członków Wydziału do prymasa Polski ks. kard. Stefana Wyszyńskiego*, „Perspektywy Kultury” 1 (2003), s. 191-214.
- Wielebski T., Tutak M., *Meandry interdyscyplinarności teologii pastoralnej. Przyczynek do dyskusji*, „Teologia Praktyczna” 17 (2016), s. 25-46.
- Wilczyńska G., *Blachnicki Franciszek*, w: *Słownik polskich teologów katolickich 1981–1993*, t. 8, red. J. Mandziuk, Warszawa 1995, s. 72-73.
- Wrońska H., *Życie i działalność profesora Mieczysława Majewskiego SDB*, „Roczniki Teologiczne KUL” 6 (1998), s. 7-18.
- W trosce o teologię pastoralną i duszpasterstwo*, red. W. Śmigiel, M. Fijałkowski, Lublin 2013.
- Zamiatała D., *Zakony męskie w polityce władz komunistycznych w Polsce w latach 1945–1989*, Łomianki 2011.
- Złota Księga Papieskiej Akademii Teologicznej*, red. S. Piech, Kraków 2000.
- Zyzak W., *Parsch Pius CRL*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. 14, red. E. Gigilewicz, Lublin 2010, kol. 1375-1376.
- Żebrok F., *Dzieje Śląskiego Seminarium Duchownego*, „Nasza Przeszłość” 44 (1975), s. 89-116.